TussenRuimte

TIJDSCHRIFT VOOR
INTERCULTURELE THEOLOGIE

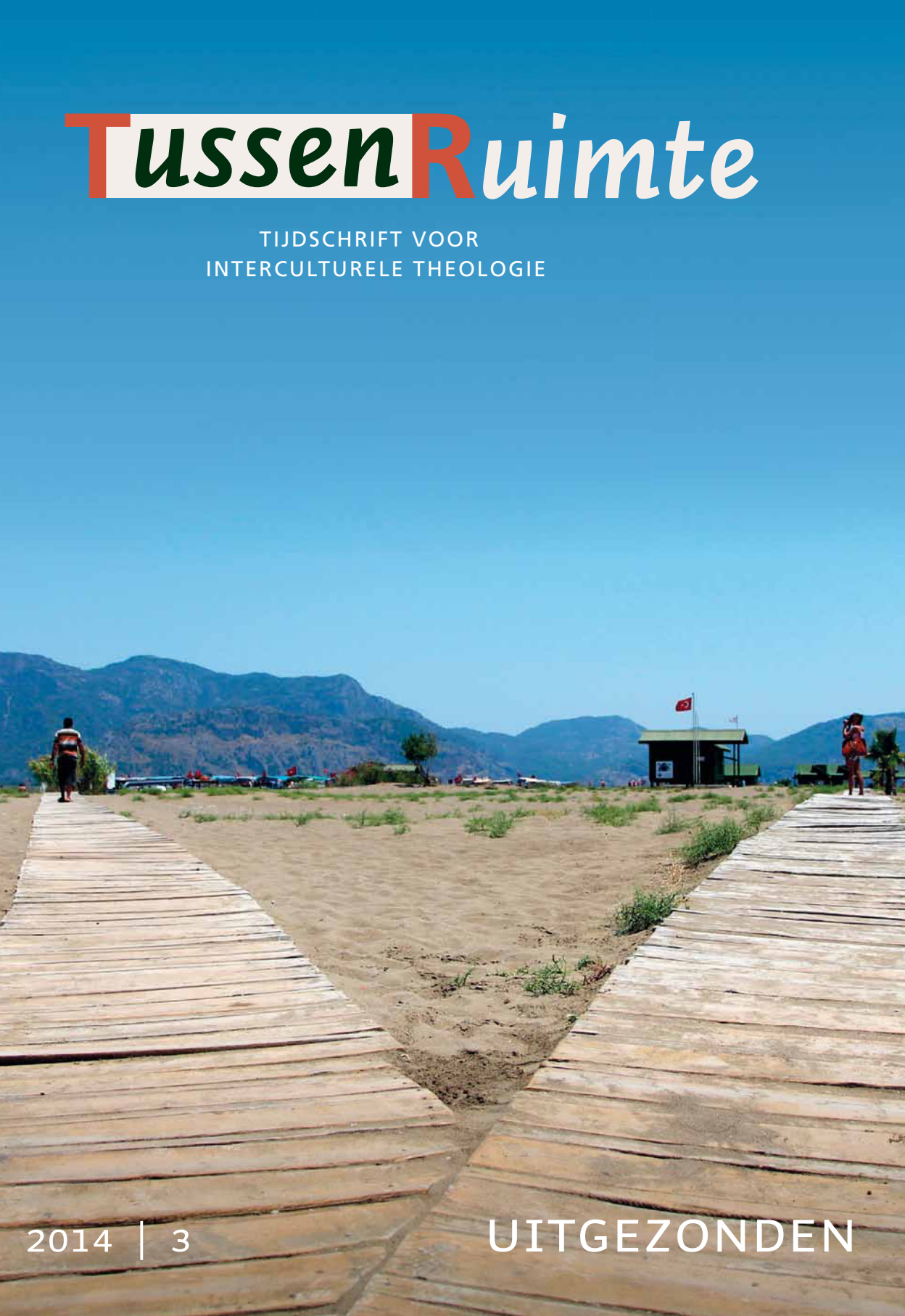

2014 | 3

UITGEZONDEN

INHOUD

3 Redactioneel

15 Column

28 Opgetekend

36 Was getekend

41 Column

54 Beeldmeditatie

56 Impressies

58 Boeken

60 Film

61 Muziek

62 Agenda

64 Vooruitblik

TR

4 VISIE | Eleonora Hof en Wilbert van Saane
Zending: kwetsbare ontmoeting over grenzen

9 DEBAT | Gerard Verbeek
Tussen 'eigen initiatief' en 'gevraagd worden'
Aspecten van korte- en langetermijnuitzending

16 REACTIE | Wiel Eggen – Pieter Boersema
Bekeringsgerichte zendelingen en de opkomst van de democratie
Bij Robert Woodberry's 'Missionary Roots of Liberal Democracy'

20 PORTRET | Arjan Hilbers – Piet Both – Karsten van Staveren
Er is werk te doen

30 ANTITHESE | Arco de Leede
Dienende ondersteuning
Beleidsveranderingen bij Interserve

37 MENSEN IN BEELD | Jan Heuft
'Ik wil leven, en een ander zin geven om te leven'
Witte Zusters en Witte Paters

42 INTERVIEW | Laura Dijkhuizen, Aart Mak, Wilbert van Saane
Mensen in de zending anno 2014

48 PERSPECTIEF | Gert Noort
Tijd voor verandering
Pleidooi voor samenwerking in missionaire training

TussenRuimte
tijdschrift voor interculturele theologie

jaargang 7 | nummer 3 | september 2014
ISSN 0165-988X

TussenRuimte is een oecumenisch kwartaaltijdschrift voor interculturele theologie, geredigeerd door een Nederlands-Belgische redactie.

TussenRuimte doet in woord en beeld verslag van gelovige en missionaire initiatieven, lokaal en wereldwijd. Het tijdschrift wil vanuit het christelijk geloof inspireren en reflecteren op religies en culturen, met de bedoeling steeds opnieuw een proces van verstaan op gang te brengen. Zo kan ruimte ontstaan voor de betekenis van het evangelie in onze tijd.

TussenRuimte is een uitgave van de Nederlandse Zendingsraad (NZR) in samenwerking met de Verenigde Protestantse Kerk in België en uitgeverij Kok in Utrecht.

© 2014 Uitgeverij Kok en de redactie van *TussenRuimte*
Overname van artikelen is alleen toegestaan na schriftelijke toestemming van de redactie.

Redactie
Tom Boesten, Piet Both, Laura Dijkhuizen, Eleonora Hof, Aart Mak, Wilbert van Saane (hoofdredacteur), Arjan Schoemaker, Karsten van Staveren, Chris Vonck

Eindredactie
Marieke van der Giessen-van Velzen

Redactieadres
Redactie TussenRuimte
Nederlandse Zendingsraad
Hoofdstraat 51
3971 KB Driebergen
T (0343) 745 245
E redactie@tussenruimte.com
W www.tussenruimte.com

Basis-layout
Peter Slager | Garage bno

Illustraties
Lisette van Beek, travellust.nl (omslag), Interserve Nederland (31-35), European Christian Mission (44), Mensen met een Missie (45), Kerk in Actie (47, 64)

Abonnementenadministratie
VBK | media, abonnementen
Postbus 13288
3507 LG Utrecht
T 088 – 700 2700 (09.00-12.00)
E abonnementen@kok.nl

Abonnementsprijs met ingang van 1 januari 2014
Een jaarabonnement in Nederland kost € 41,00;
in België € 44,00; elders in Europa € 48,00.
Een studentenabonnement kost € 27,50.
Losse nummers kosten € 10,50 (exclusief porto).
Een proefabonnement van twee nummers kost € 15,00.
Het abonnementsjaar loopt van januari tot en met december. Abonnementen worden stilzwijgend verlengd, tenzij minimaal zes weken voor het einde van de abonnementsperiode schriftelijk is opgezegd. Adreswijzigingen graag drie weken voor de ingangsdatum schriftelijk doorgeven.

Deze uitgave is gedrukt op papier van verantwoorde herkomst.

Uitgezonden

Overheden zenden ambassadeurs uit, de media verslaggevers. Bedrijven posten medewerkers in kantoren elders in de wereld. Sportbonden zorgen ervoor dat de beste sporters de eer van het land verdedigen op internationale toernooien. Ook de kerk stuurt mensen uit. Nu eens lijken deze gezonden mensen op ambassadeurs, dan weer op verslaggevers. Nu eens klaren ze een kortlopende klus, dan weer vertegenwoordigen ze hun zenders voor langere tijd.

Dit laatste Redactioneel schrijf ik een paar dagen na onze uitzenddienst. Met mijn gezin vertrek ik opnieuw voor enkele jaren naar Libanon. Een hartverwarmend moment was het, die zondagmorgen in de kerk. Er werd voor ons gebeden en gezongen, we kregen een zegen mee. De gemeente schaarde zich achter onze opdracht en zal er bij betrokken blijven de komende jaren. We hopen dat onze uitzending een brug slaat tussen Nederland en Libanon, waardoor gemeenteleden in die heel verschillende landen zich met elkaar verbonden weten.
In onze uitzenddienst werd gelezen uit het boek Handelingen, over de zending van Barnabas en Paulus vanuit de gemeente van Antiochië. Blijkbaar was het op pad sturen van mensen al in de vroege kerk een heel natuurlijke zaak. De Heilige Geest leidde het proces, zo lezen we in Handelingen. Vanuit een meer menselijk perspectief: er was werk te doen en de gemeente van Antiochië nam verantwoordelijkheid. Het evangelie moest verkondigd worden, gelovigen bezocht, collectes voor armen opgehaald. Dit werk werd niet gedelegeerd aan anonieme gezanten, maar werd verricht door gemeenteleden met een naam, die de relaties in de vroegchristelijke familie onderhielden en nieuwe banden aangingen.
In dit nummer van *TussenRuimte* denken we na over de uitzending van christenen vandaag. Wie worden uitgezonden? Waar komen ze vandaan? Waar gaan ze naar toe? Voor hoe lang? Wat doen zij zoal? Wat is de betekenis van het zenden van mensen in een tijd waarin intercontinentaal reizen zo gemakkelijk is en mensen via sociale media voortdurend met elkaar in verbinding staan? Hoe maken missionaire organisaties daar beleid op? We hopen dat deze verzameling van verhalen en visies licht werpt op het uitzenden van mensen in missionaire dienst vandaag.

— Wilbert van Saane, hoofdredacteur van *TussenRuimte*

Zending: kwetsbare ontmoeting over grenzen

Het eerste dat telt in missie is niet het planmatige uitvoeren van projecten, maar de intermenselijke ontmoetingen. Die ontmoetingen vinden vaak plaats in situaties waar armoede, geweld of wanhoop troef zijn. In de marge. Van missionair werkers wordt daarom openheid en kwetsbaarheid gevraagd.

Wie zendt?

Wie kijkt naar missionaire statistieken, ziet al snel dat het Westen al lang niet meer het monopolie heeft. Terwijl in 1910 twee derde van het aantal zendingswerkers uit Europa kwam en een derde uit de Verenigde Staten, schat de *Atlas of Global Christianity* (2009) dat die verhoudingen nu honderd jaar later liggen op een derde uit Europa en (nog steeds) een derde uit de Verenigde Staten. Het aantal werkers uit landen in Afrika, Azië en Latijns-Amerika daarentegen groeit.

Wat de statistieken zonder meer uitwijzen is dat zending over grenzen zich in de 21e eeuw in een nieuwe fase bevindt. Het verschil tussen 'zendende' en 'ontvangende' landen is veel kleiner en missionaire werkers begeven zich in allerlei richtingen. De groei in het aantal werkers uit Azië, Afrika en Latijns-Amerika is evident. Missie is vandaag de dag minder verbonden met de grootmachten van de wereld.

Van de naar schatting 400.000 christenen die in het jaar 2010 over landgrenzen heen als zendingswerker dienden, kwamen er circa 127.000 uit de Verenigde Staten. Op de tweede plaats stond Brazilië met 34.000 internationale werkers. Daarna volgden Frankrijk, Italië en Spanje met elk ongeveer 21.000 missionarissen.
Het gaat in de laatste drie landen vooral om rooms-katholieke werkers. Daarbij moet aangetekend worden dat veel van de missionaire congregaties een steeds kleiner segment Europese en een steeds groter segment Afrikaanse, Aziatische of Latijns-Amerikaanse werkers heeft.
België bekleedde in 2010 de zevende plaats van zendende landen in Europa, met naar schatting 7.000 missionaire werkers over grenzen, gevolgd door Nederland op de achtste plaats met circa 5.000 uitgezonden mensen.

Wie ontvangt?

Interessant is het ook om te zien welke landen de meeste zendingswerkers ontvangen. Dat blijken landen te zijn waar het percentage christenen tamelijk hoog ligt. Procentueel gezien ontvangen eilanden in Oceanië het hoogste aantal zendingswerkers. In absolute aantallen is het land van de meeste uitzendingen ook het land dat de meeste mensen ontvangt: de Verenigde Staten, met jaarlijks 32.400 werkers. Ook de nummer twee in uitzenden, Brazilië, staat op nummer twee in ontvangen, met 20.000 werkers in 2010. Daarna volgen landen als Rusland, Congo en Zuid-Afrika.

Als we inzoomen op Azië, zien we deze verschuivingen onmiskenbaar terug. In 1910 waren China en India de landen die veruit de meeste westerse zendingswerkers ontvingen. In de loop van de 20e eeuw is het aantal westerse werkers in deze en andere Aziatische landen echter drastisch afgenomen. Ontvangende landen werden zendende landen. Zo hebben Koreaanse protestantse en evangelische kerken in de laatste decennia steeds meer zendingswerkers uitgezonden. Dat aantal lijkt nu te stagneren rond de 20.000. India zendt jaarlijks ongeveer 10.000 werkers naar andere landen.

Het is belangrijk om ook het aantal nationale werkers in ogenschouw te nemen, dat wil zeggen, werkers die de landsgrenzen niet overgaan. Voor India ligt dat aantal op circa 711.000. Velen van hen reizen honderden of zelfs duizenden kilometers van de ene deelstaat naar de andere, vaak met een bewust missionaire intentie. Hetzelfde geldt voor China, dat in 2010 'slechts' 5.600 zendelingen over grenzen uitzond, maar 237.000 nationale werkers telde. Statistieken die zich binden aan landsgrenzen verhullen dus soms meer dan zij aantonen.

Missie in de lage landen

Als wij ons richten op de Europese situatie, en specifiek op Nederland en België, signaleren wij als eerste dat de zendingsorganisaties steeds sterker gericht zijn op kortetermijnuitzendingen en op kortlopende, overzichtelijke projecten. Tevens financieren organisaties graag plaatselijke werkers in plaats van het realiseren van dure uitzendingen van Europese werkers. Zendelingen die hun leven lang dienst doen in één land worden schaars; roepingen voor de missie ook. Daartegenover staat een grote interesse in kort-verbanduitzendingen. Elders in deze *TussenRuimte* gaat Gerard Verbeek uitgebreid op deze trend in *(zie blz. 9-14)*. Tegelijkertijd zien kerken hun missionaire roeping steeds meer in hun eigen buurt en leefwereld. Kerken leven met het besef 'missionaire kerk' te zijn. In een samenleving die ontkerkelijkt, kiezen kerken ervoor zich niet gelaten neer te leggen bij hun situatie, maar een frisse start te maken, overtuigd van hun betekenis voor de samenleving. In de protestantse en evangelische wereld wordt de term *missional church* vaak gebruikt. De term *missional* wordt vaak bewust verkozen boven *missionary* om de connotaties met het westerse kolonialisme en de beschavingsmissie te vermijden. In rooms-katholieke kringen spreekt men sinds paus Johannes Paulus II over de 'Nieuwe Evangelisatie', die ook gericht is op landen waar de kerk vroeger domineerde. De huidige paus, Franciscus, verwoordt in zijn apostolische aansporing *Evangelii Gaudium*

deze nieuwe evangelisatie op een vreugdevolle, hoopvolle en sociaal bewogen manier. Door de nadruk op de *missional church* en de nieuwe evangelisatie kan missie buiten Nederland en België echter uit het blikveld verdwijnen. In het ideale geval wordt daarom de scheiding tussen 'inwendige' en 'uitwendige' zending achtergelaten en wordt zending in binnen- en buitenland sterker op elkaar betrokken. Het samengaan van de Evangelische Alliantie en de Evangelische Zendingsalliantie in Nederland is hiervan een mooie illustratie.

Een derde trend waar wij de vinger bij willen leggen, is dat christelijke migranten hun economische, politieke of anderszins gedreven migratie vaak interpreteren als een missie. Zo is het discours van veel Afrikaanse migranten gestempeld door een besef van de geestelijke tekorten van de westerse samenleving en de missie van Afrikaanse christenen. Het zijn dus niet alleen de gevestigde kerken die zich missionair verhouden tot de Nederlandse samenleving; hetzelfde geldt voor nieuwere kerken. De leiders van deze kerken worden doorgaans niet meegeteld in missionaire statistieken, maar zien zichzelf soms als zendelingen par excellence. Daarbij tekenen we aan dat recent onderzoek er op wijst dat het overbruggen van de cultuurkloof naar gesecularisseerde Nederlanders problematisch is en het bereik van deze christenen met een migratiegeschiedenis gering is.

Je openstellen voor het beeld dat de ander van je heeft

Van zending voor naar zending vanuit de marge

Bij deze trends zetten wij een aantal missiologische kanttekeningen, bedoeld als bijdrage aan het gesprek over missie en uitzending. Als eerste wijzen wij op zending vanuit de marges. Dat punt komt in de oecumenische zendingsverklaring *Samen voor het leven* volop aan bod. De Nederlandse uitgave van dit document verscheen in 2013 – het Engelse origineel *Together Towards Life* werd al in 2012 door het Central Committee van de Wereldraad van Kerken aangenomen.

Samen voor het leven benadrukt dat zending vroeger vaak *gericht* was *op* mensen in de marge. De valkuil van deze vorm van zending was paternalisme en neerbuigendheid. 'Zending in deze vorm heeft zich te vaak medeplichtig gemaakt aan onderdrukkende en levens-ontkrachtende systemen' (41). In plaats daarvan pleit de zendingsverklaring voor zending *vanuit* de marges. Sommige missiologen noemen dit 'zending van onderaf'. Juist wanneer mensen zonder macht, rijkdom en voorrechten het evangelie brengen, wordt duidelijk waar het in dat evangelie om gaat: recht, heelheid, een plaats voor allen.

In Nederland en België is een diepgaande reflectie op missie uit de marge nodig. Wat betekent het dat veel missionair werkers een universitaire opleiding theologie hebben en afkomstig zijn uit de (min of meer gegoede) middenklasse? Wie worden bereikt door organisaties die veel opleiding vragen van hun werkers en wie door organisaties die benadrukken dat iedereen geroepen is en dat iedereen, ongeacht opleiding, aan het werk kan? Wat zegt dat over de wijze waarop het evangelie wordt gepresenteerd?

Van een geografisch paradigma naar mondiaal partnerschap

Een tweede kanttekening plaatsen wij bij het geografisch missionair paradigma dat bij veel organisaties nog intact lijkt. Nog steeds is het woord (zendings)veld in zwang. De indeling van de wereld in 'bereikte en onbereikte groepen', in 'kansrijken en kansarmen', in 'ontwikkelde en ontwikkelingslanden', in 'daar en hier', houden dit paradigma in stand. Dat geldt overigens niet alleen voor christelijke organisaties, maar zeker ook voor andere hulporganisaties. Weliswaar wordt er niet meer expliciet gesproken over de westerse wereld als de 'thuisbasis' van missie, toch blijft dit vaak wel impliciet de veronderstelling. De geografische termen willen maar niet verdwijnen, waarschijnlijk omdat ze een versimpeling bieden waar missionaire organisaties baat bij hebben, niet in het minst in de fondsenwerving.

De beste remedie lijkt om voortdurend specifiek aan te geven waar het in een bepaalde missionaire setting om gaat. De vraag wie door deze missie gediend worden, is leidend. Daarbij gaat het er om de mensen om wie het gaat niet te categoriseren als 'onbereikten', 'armen' of 'verlorenen', maar hen serieus te nemen en in beeld te brengen. Hoe noemen zij zichzelf? Hoe omschrijven zij hun noden, hoe hun vreugden? Wat is volgens hen de rol van de partnerkerk of zendingsorganisatie? Wat willen zij ontvangen? Wat willen zij bijdragen aan de kerken in België en Nederland? Als deze vragen leidend zijn, opent zich de weg naar samenwerking en partnerschap.

Het geografische motief zit diep verweven in de Nederlandse en Belgische missionaire geschiedenis. Het bepaalt daarom ook op een diep niveau onze missionaire drijfveren. Niet zelden ervaren mensen een roeping voor een bepaald land. Niet zelden ontwikkelen organisaties een visie voor een bepaald gebied of bevolkingsgroep. Die roeping en die visie zullen steeds specifieker moeten worden en de mensen uit dat land, dat gebied of die bevolkingsgroep zullen in beeld moeten komen. Hun belangen kunnen op gespannen voet staan met de onze. Zijn wij ook dan nog bereid om aan de missionaire roeping gehoor te geven?

Van activisme naar kwetsbaarheid

Missionair bewogen christenen worden vaak gedreven door een activisme. Ze willen iets betekenen. Ze hebben een visie en een doel. Dat kan bekering zijn, genezing of transformatie van een samenleving. Ze willen anderen meenemen naar dat doel. Dat uit zich in de projectgerichtheid van de westerse zending. Op een dieper niveau zien we dit missionaire activisme terug in de omgang met de Bijbel. Als binnen zendingsorganisaties het Nieuwe Testament wordt bestudeerd, identificeert men zich al snel met de gezonden discipelen/apostelen of met Jezus zelf. De identificatie ligt meestal niet bij de zieke die genezen wordt, de verlamde die opgericht wordt, of de blinde die de ogen geopend krijgt. Intercultureel bijbellezen kan helpen om tot een andere identificatie te komen, waarin ook de zendingswerker zich in een meer kwetsbare rol opstelt.

Binnen de zending zijn correctieve bewegingen ontstaan. Wij denken bijvoorbeeld aan de *member-care*-beweging die sinds de jaren negentig van de vorige eeuw steeds krachtiger is geworden. Het activisme en

het projectmatige in de zending kan gemakkelijk leiden tot vermoeidheid of zelfs burn-out van werkers. In *member care* wordt de nadruk gelegd op goede zorg, rust en ontspanning in het werk. In de bijbelstudies zoals deze vorm krijgen op *member-care*-bijeenkomsten en retraites, is de identificatie anders. De werkers mogen zich identificeren met de personages in de Bijbel die zorg van Jezus ontvangen. Ook de aandacht voor contextueel en intercultureel bijbellezen biedt tegenwicht aan het activisme. Door samen de Bijbel te lezen en goed te luisteren naar elkaar, ontdekken christenen nieuwe gezichtspunten en leren zij het evangelie op een nieuwe wijze te verwoorden.

Kwetsbaarheid en kenosis

Het punt van kwetsbaarheid brengt ons bij een diepere theologische notie, die we in het licht van de gesignaleerde trends willen aanstippen: *kenosis*, ontlediging. Want daar ligt theologisch gezien de wortel van missionaire kwetsbaarheid. Filippenzen 2 beschrijft hoe Jezus zich vernederde en gehoorzaam was tot in de dood. Kwetsbaarheid is een radicale openheid naar God en naar elkaar. In zending volgen wij Hem, die zijn macht en glorie aflegde, en zich op heel kwetsbare wijze identificeerde met mensen. Kwetsbaarheid betekent ook dat je je open opstelt voor het beeld dat de ander van je heeft, juist ook als dat beeld niet positief is. Zending wordt dan een kwetsbare, ondersteunende ontmoeting over grenzen. Die grenzen zijn niet alleen geografisch van aard, maar ook cultureel, sociaal, etnisch. Het doelmatige is niet de eerste motivatie van de zendingswerker. Je hoeft niet bij de ander te zijn met een zeker doel, niet om die ander ergens te krijgen. Je mag gewoon bij hem of haar zijn, en, als dat nodig is en van je gevraagd wordt, in actie komen. Het betekent ook profetisch spreken en verzet bieden tegen alles wat het leven verstoort of verminkt. Ook dat vraagt kwetsbaarheid. Deze visie op zending past bij een tijd van globalisering, bij een wereld die 'plat' is en bij een missionair landschap waarin zendingswerkers gaan van overal naar overal. Natuurlijk heeft er altijd iets planmatigs in de zending gezeten, zoals bijbels gesproken ook in de menswording iets planmatigs aanwezig is. De apostel Paulus bijvoorbeeld lijkt in zijn zendingswerk een omlijnd reisplan gevolgd te hebben en ook in de hele zendingsgeschiedenis zijn werkers uitgezonden volgens plannen en schema's. Het is gegaan om kerstening van volken en gebieden, om verbetering van de levensstandaard, uitbanning van ziekten en misstanden.
Deze planmatigheid is in het projectmatige van zending en ontwikkelingswerk soms tot een extreme vorm gedreven. Daardoor is het moeilijk voor missionair werkers om met een open agenda bij de mensen zijn. Een meer kwetsbare positie maakt een opener houding mogelijk. Dan kan het komen tot missionaire ontmoeting in en vanuit de marges.

— Eleonora Hof is promovenda Missiologie aan de Protestantse Theologische Universiteit, Amsterdam, en lid van de redactie van *TussenRuimte*.
— Wilbert van Saane was tot voor kort stafmedewerker van de Nederlandse Zendingsraad en hoofdredacteur van *TussenRuimte*.

Tussen 'eigen initiatief' en 'gevraagd worden'

Aspecten van korte- en langetermijnuitzending

Regelmatig rijst in het kader van uitzendingen van werkers in zending en werelddiaconaat de vraag wat de voor- en nadelen zijn van korte termijn versus lange termijn. Dit artikel benadert die vraag vanuit twee aspecten: gezonden zijn als levenshouding en het doel van uitzendingen. Deze aspecten worden uitgewerkt in relatie tot de duur van uitzendingen en geïllustreerd met ervaringen van een viertal werkers in het veld.

Geroepen, als levenshouding

'Ga dus op weg.' Met deze woorden uit Matteüs 28:19 zendt Jezus zijn discipelen de wereld in. Deze passage wordt door velen gezien als de ultieme opdracht om het evangelie te gaan verkondigen, dichtbij en ver weg. Elke volgeling van Jezus is geroepen om op weg te gaan. Jezus roept elk van zijn discipelen op om zoutend zout en een lichtend licht te zijn. Dat geldt elke sfeer en kring waar iemand deel van uit maakt: gezin, familie, werk, vriendenkring, buurt, stad, Nederland en omstreken. Hoe dat gestalte krijgt, is voor een ieder verschillend. Dat hangt af van ieders talenten en karakter. De concrete vormgeving van het uitgezonden worden in Gods wereld en de vragen die daaraan verbonden zijn, hebben dus als uitgangspunt dat het een basishouding is die elke christen aangaat. Op weg gaan als levenshouding, steeds bewust van eigen (on)mogelijkheden en Gods nabijheid. Je doet zending niet voor korte of lange tijd: je bént zending, dat is deel van je identiteit als christen. Je bent daaraan herkenbaar, als iemand die bijvoorbeeld graag vertelt over wat God in zijn leven betekent, of als iemand die het met een ernstig zieke uithoudt door er te zijn en 'simpel' aan het bed te zitten.

Doel van uitzendingen

Uit het voorgaande blijkt dat ik zending breed definieer. Concreet ingevuld kan het gaan om verkondiging van het evangelie – vertellen van de grote daden van God – tot mensen 'goed doen'. Dat kan dichtbij en ver weg. Zieken en eenzamen komen in iedere familie of kerk voor. Dus je hoeft niet per se ver weg te gaan om 'zending te zijn'.
In dit artikel beperk ik me tot uitzendingen overzee, maar mutatis mutandis gelden

onderstaande overwegingen ook voor mensen die actief zijn of willen worden in missionaire pioniersplekken en kerk-in-de-buurt-initiatieven of andere benamingen van al deze sprankelende en hoopgevende activiteiten in Nederland.
Het vreemde en verre trekt. Mensen gaan op pad – met een gezonde mix van missionaire drive en reislust – naar streken waar Christus nog niet zichtbaar present is en/of waar mensen zichtbaar tekort komen in geestelijke, materiële en fysieke zin. De eerste vraag die dan opkomt, is waarom mensen in beweging komen. Ga je op pad uit eigen beweging, of is er een vraag vanuit die verre oorden zelf? Het eerste heeft te maken met een interne motivatie, een ervaring van persoonlijk geroepen zijn door God, een geraakt zijn door een schrijnende nood ver weg. De tweede optie gaat uit van een door mensen ginds geconstateerde nood of behoefte, waarvoor men mensen met een bepaalde expertise nodig heeft. Als het goed is gaan beiden op pad vanuit die eerder genoemde levenshouding om Christus te dienen. Het verschil zit in de vormgeving waarbinnen dat dienstbetoon plaatsvindt: aanbod- of vraaggestuurd.
De tweede vraag is met welke bagage je op weg gaat. Ik leg deze vragen naast een drietal uitzendingen: super-kort, kort en lang. Ik volg hier anderen die de knip tussen kort en lang leggen bij twee tot drie jaar. Met bij voorbaat het excuus dat in wat volgt geen recht wordt gedaan aan de vele tussenvormen.

De super-korte uitzending

De super-korte uitzending is erg populair geworden, vooral onder jongeren. Denk aan zomeracties en diaconale reizen. Deze vinden veelal plaats in samenwerking van een organisatie hier met een kerk of organisatie ter plaatse. Jongeren metselen en schilderen, leggen contacten en doen bijzondere ervaringen op. Het accent ligt hier op bewustwording en persoonlijke vorming van de deelnemers. In het spectrum van vraag en aanbod slaat de wijzer door naar de aanbodkant. Er is onder deelnemers een grote behoefte aan beleving en nieuwe ervaringen. Organisaties zijn op zoek naar jonge, enthousiaste ambassadeurs.
Hoe kijken organisaties ginds hier tegenaan? Tijdens een consultatie met partners van een Nederlandse organisatie, werd de ontvangende organisaties de vraag gesteld: ‘Wat heeft jullie voorkeur: zelf bepalen aan welk project het bedrag dat deze reizen kosten besteed kan worden, of het organiseren van deze jongerenreizen?’ Ook al zag men de waarde voor de deelnemers en hun mogelijke ambassadeursrol, men koos toch voor het zelf kunnen kiezen van activiteiten die men belangrijker, duurzamer en effectiever vindt.
Deze vorm van uitzending kan ook andere positieve effecten hebben. Het kan bijdragen aan een grotere zendingsbetrokkenheid bij zowel deelnemer als thuisgemeente. Het kan de thuisgemeente een impuls geven om na te denken over missionaire activiteiten in de eigen omgeving. De uitzending kan een diepe en blijvende indruk maken op de jongere. Geraakt door de nood van mensen, van welke aard dan ook, kan zo iemand vanuit een andere levenshouding gaan leven en bijvoorbeeld besluiten om zijn beroepskeuze aan te passen.

Een ander voorbeeld in deze categorie zijn de korte bezoeken van zendingsschepen aan grote havensteden. De deelnemers zijn uiteraard langer op reis en hebben over het algemeen een grondiger voorbereiding. Een dergelijke inzet kan bijzonder effectief en opbouwend zijn, maar dan wel als die in nauwe samenwerking met lokale kerken en organisaties wordt gepland en uitgevoerd. Toen mijn vrouw en ik indertijd in Luanda woonden en werkten voor lokale kerken, was die afstemming met een bezoekend schip redelijk te noemen. Plaatselijke kerkleiders droegen bij aan het programma. Er werden trainingsseminars gehouden voor jeugdleiders, er was veel muziek en literatuur in de lokale taal. De belangstelling en het enthousiasme van de deelnemers was groot. Toch schuurde het nog wel. De verhouding tussen ingebrachte en bestaande middelen en capaciteit was bijzonder scheef, zodat er van een echt gelijkwaardige vormgeving geen sprake kon zijn. Ook het effect van de kortstondige opleving ebde snel weg door een gebrek aan lokale capaciteit.

Kortom, wil een super-kortetermijnuitzending een blijvend effect hebben, dan moet er sprake zijn van een duidelijke en langeretermijninbedding in zowel thuisgemeente als ontvangende kerk of organisatie.

De korte termijn

Dat brengt me bij de kortetermijnuitzendingen. Want als die super-korte bezoeken regelmatig plaatsvinden en er tussentijds sprake is van structurele opbouw en versterking van plaatselijke kerken en/of organisaties, dan wordt het effect natuurlijk een stuk sterker. Zo zijn er initiatieven van medische teams die een keer per één tot twee jaar in een ziekenhuis specialistische operaties uitvoeren. Als daarbij training wordt gegeven aan lokaal personeel en er daarnaast verbetering kan plaatsvinden van de toegankelijkheid en kwaliteit van de infrastructuur, werk je aan duurzaamheid en kwaliteit.

Het nut van kortetermijnuitzendingen ligt vooral op het vlak van ondersteuning en versterking van wat er lokaal al bestaat en functioneert. Dus ook nu weer is die inzet idealiter vooral vraaggestuurd. Dat wil niet zeggen dat je als uitzendende organisatie lokale leiders ginds niet zou mogen meenemen in een proces van visievorming en vernieuwing. Op dit moment is dat wellicht een van de belangrijkste gezamenlijke agendapunten. De inzet van mensen vanuit hier kan dan op heel veel manieren plaatsvinden, afhankelijk van wat ginds de behoefte is. Training, onderzoek, coaching, managementondersteuning, prediking, pastoraal werk: dit alles kan een plek krijgen in dergelijke samenwerkingsverbanden. Natuurlijk is er ook veel te winnen als die beweging omgekeerd plaatsvindt, van daar naar hier.

Nog te veel ligt het initiatief voor uitzending hier

Nog te veel ligt het initiatief voor uitzendingen hier, gedreven door visies, behoeften en belangen van hier. Wat daarbij ook een belangrijk aandachtspunt is, of de uitgezondene zelf aan het roer staat of onder

lokaal leiderschap werkt. Een Afrikaans spreekwoord zegt: 'Als je snel wil reizen, ga dan alleen. Als je ver wilt komen, ga dan samen.' Wij kiezen vaak de snelle optie. Iemand zet zelf een organisatie ginds op of neemt de verantwoordelijkheid voor bestaand werk over. Je kunt dan snelle stappen zetten, maar de kunst is natuurlijk om anderen mee te nemen, om vanuit een streven naar gelijkwaardigheid het eigenaarschap van initiatieven zo veel mogelijk bij leiders ginds te leggen. Dat laatste houdt in dat de uitgezondene wordt toegevoegd aan bestaande staf om te adviseren en te trainen, maar geen directe beslissingsbevoegdheid heeft.
Een zendelinge die al enige jaren in Angola werkt geeft aan dat:

> '[ik] nu voor het eerst onder de vleugels van een zendingsorganisatie werk. Het is erg fijn dat er leiding is die zich buigt over mijn kleine plekje in het geheel. Het voelt goed om deel van een team te zijn. Ik voel me fijner in een organisatie. Als freelancer voelde het als los zand: toen alles goed ging was het geen probleem, maar toen zich lastige dingen voordeden, was er geen leiding en niemand om op terug te vallen.'

Een tussenvorm is dat iemand wel uitvoerende verantwoordelijkheden heeft, maar niet eindverantwoordelijke is voor een organisatie. Iemand in zo'n korte managementpositie in Kenia zegt hierover:

> 'Mij helpt het me op te stellen als een gast, maar met open ogen en een open hart, omdat een zekere mate van integratie goed is. De oude boodschap 'wees flexibel' blijft van kracht. Het helpt om je (westerse) beeld van maakbaarheid los te laten, zonder je visie te verliezen. Persoonlijk ontdek ik steeds meer dat gelijkwaardigheid essentieel is. In je hart, gedachten en opstelling. We zijn allen mensen levend voor Gods troon en afhankelijk van zijn genade!'

Valkuilen en spanningsvelden

Wat zijn de valkuilen? Net als bij de superkortetermijninzet is gelijkwaardigheid een lastig punt. Lastig, omdat we als uitzenders een ongeneeslijke neiging hebben om te denken dat wij weten wat goed voor anderen is. Het 'wat wil je dat ik voor je doe' van Jezus (Lucas 18:41) ligt ons niet bepaald op de lippen bestorven.
Verder bestaat er altijd het gevaar van *gapfilling*, het opvullen van vacatures die óók door plaatselijk personeel kunnen worden opgevuld. Vanuit onze optiek lijkt het zo vanzelfsprekend om een medicus of kerkelijke opbouwwerker in een afgelegen regio te plaatsen waar inderdaad de behoefte aan een dergelijke vakman groot is. Regelmatig

Je opstellen als een gast, met open ogen en een open hart

komt het echter voor dat er plaatselijk ook competente mensen zijn voor die functie, maar die vanwege slechte plaatselijke voorzieningen niet naar zo'n afgelegen regio willen gaan. Als een westerling daarheen gaat, wordt zo veel mogelijk voorzien in medische voorzieningen, scholing van kinderen en vervoer. Wat is er op tegen om in plaats daarvan dezelfde financiële mid-

delen in te zetten ten gunste van een lokale werker? Uiteindelijk is dat goedkoper en je draagt bij aan de ontwikkeling van het eigen arbeidspotentieel van een land. Het adagium blijft om plaatselijke ontwikkelingen evenwichtig en zo duurzaam mogelijk te laten verlopen.
Belangrijke voorwaarde van dergelijke (speerpunt)uitzendingen is een gedegen voorbereiding. Kennis van de lokale taal en cultuur is een eerste vereiste. De eigen vakkennis behoeft vaak ook aanscherping, denk aan tropische bijscholing van medisch personeel, kennis van contextualisatieprincipes bij zendelingen en theologen, eigentijdse vormen van aangepaste technologie voor technici. Het is reëel om de vuistregel aan te houden dat de voorbereiding 25 procent van de uitzendduur en -kosten zal bedragen.
Hoe goed de voorbereiding ook is, de praktijk is altijd anders. Prachtiger en weerbarstiger. Ik eindig dit onderdeel met de reflectie van een recent uit Zuid-Soedan teruggekeerde werker, die van toepassing is op veel uitzendingen:

> 'Cultuuraspecten en interpersoonlijke aspecten werden grote thema's. De organisatie worstelde enorm met de diversiteit, mede vanwege zwak leiderschap. Door persoonlijke verdieping en gesprekken leer je daar beter mee om te gaan. Genade en waarheid, indirectheid en confrontatie, dienend en constructief blijven naar collega's versus het strategische belang van een organisatie dienen, te gast zijn versus meer senior in een organisatie worden, et cetera. Het zijn de spanningsvelden waar ik mee geworsteld heb.'

De lange termijn

Is er dan helemaal geen ruimte voor aanbodgestuurde uitzendingen? Zijn er dan geen plaatsen in de wereld meer, waar er geen plaatselijke gemeente is die kan vragen 'kom over en help ons'? Kent de zendingsgeschiedenis geen prachtige voorbeelden van mensen die, gegrepen door het 'ga dan heen', buiten officiële zendingsorganisaties om fantastisch werk hebben gedaan en nog steeds doen? Ik zou denken van wel, en vooral bij langetermijnuitzendingen.
Op plaatsen in de wereld waar lokale (kerkelijke) structuren ontbreken en waar in kerken in aangrenzende regio's geen visie voor die gebieden aanwezig is – bijvoorbeeld vanwege etnische verschillen – kan de inzet van een pionier-met-lange-adem onontbeerlijk zijn. Ik moet denken aan de Faris-familie, die ruim twintig jaar geleden als zendelingen door een Pinksterkerk zijn uitgezonden naar Oost-Tsjaad, een van de *hard places* op deze wereld. Er leven daar veel vluchtelingen vanuit Darfur in vluchtelingenkampen.

De praktijk is altijd anders. Prachtiger en weerbarstiger

Behalve praktische hulp is het een van Faris' activiteiten de taal van de vluchtelingen te laten overleven, zodat de vluchtelingen bij terugkeer in eigen land zich kunnen redden in 'hun eigen' taal. Dat wordt tegengewerkt door de autoriteiten in Tsjaad, maar zij geven niet op. Wat zij doen is belangrijk, want anders raken vluchtelingen twee keer ontheemd. Het lijkt me onwaarschijnlijk dat de vraag om hieraan te werken vooraf is

gesteld. En voor iemand die gedurende twee jaar een goed watersysteem komt opzetten is deze taak onmogelijk. Je moet de lokale taal en de taal van de vluchtelingen door en door kennen. En zo zijn er meer voorbeelden van doorbijters met lange adem. Petje af. Ook de plaatselijke bevolking heeft vaak veel respect voor deze mensen. Een uitgezondene in Rwanda geeft aan dat:

> 'mensen in een situatie kunnen komen waarin het een poos duurt voor de mensen waar ze mee omgaan open staan voor hen en voor wat ze te bieden hebben. En dan is doorzettingsvermogen en commitment voor een (wat) langere periode belangrijk. En qua kennisoverdracht is een langetermijnbetrokkenheid absoluut belangrijk, dan krijg je pas echt duurzame resultaten.'

Grootste valkuil van pioniers is dat het ze vaak moeilijk lukt om effectief te delegeren, over te dragen en open te staan voor vernieuwingen door nieuwe leiders. Veel pioniers zijn sterk in het mobiliseren van de achterban, maar vinden het lastig om de zeggenschap over het werk los te laten.

Karakter en carrière

Ik eindig met twee vragen die bij langetermijnuitzendingen op enig moment een rol gaan spelen. Ten eerste: past een langetermijnplaatsing bij je karakter? Voor sommigen is het een afschrikwekkende gedachte om zes jaar op één plek of in één taalgroep te wonen en te werken. Voor anderen is het de meest geruststellende gedachte dat ze niet te snel weer de koffers hoeven te pakken. De eerder geciteerde zendelinge in Angola zegt hierover:

> 'Ik hou er van om meerdere jaren op eenzelfde plaats te wonen en te werken. Door diepere vriendschappen met de mensen op te bouwen en met elkaar om te gaan wordt het vaak makkelijker om kennis over te dragen en dingen voor te leven, zelfs al zijn we van verschillende culturen.'

De tweede vraag is: blijf je er tot je pensioen werken? Het is belangrijk om goed na te denken over het moment van terugkeer naar Nederland vanuit carrièreperspectief. Blijven zitten waar je zit omdat het zo goed gaat, kan je arbeidsmarktmogelijkheden in Nederland beperken. Boven een zekere leeftijd is het niet gemakkelijk om in Nederland weer aan de slag te komen.

Wat telt is je houding

Volgelingen van Christus worden opgeroepen om op weg te gaan om het evangelie uit te dragen, om goed te doen, om mensen verder te helpen op hun eigen weg met God. Voor een aantal resulteert dat in een uitzending ver(der) weg met een bepaalde duur. Een vruchtbare en respectvolle houding daarbij is dat je samen zoekt en samen luistert en samen, vanuit ieders verantwoordelijkheid, naar een werkzame taakverdeling streeft die leidt tot veranderingen die er toe doen en beklijven.

— Gerard Verbeek is zelfstandig consulent en adviseur ontwikkelingsprocessen (Synergo).

Levenswerk

Koud terug in Nederland bracht ik een bezoek aan de huidarts. Ze had me erg geholpen toen ik met een ontstoken scheenbeen in Kenia zat en advies kreeg via e-mail. Zelf gaat deze arts elk jaar naar een Afrikaans land om kinderen met huidaandoeningen te behandelen. Toen ik vertelde dat we na vijf jaar uitzending voorgoed terug zijn, vroeg ze, terwijl ze mijn been bekeek: 'En, denk je dat je wat bereikt hebt met je werk daar?' Om er snel aan toe te voegen: 'Nou ja, dat zal nu nog wel moeilijk te bepalen zijn ... En bovendien, in mijn werk denk ik ook regelmatig: Wat doe ik nu helemaal. Lelijke moedervlekjes weghalen en rijke dames adviseren over dag- en nachtcrèmes.'

Uitgezonden worden – waar is het goed voor? Is het nog wel van deze tijd? Kan de presentie van de Nederlandse en Belgische kerken in andere delen van de wereld niet veel efficiënter en goedkoper worden georganiseerd, dan door een heel gezin voor jaren te verkassen naar Verweggistan, zodat zij daar door schade en schande 'wijzer' worden? Wat blijft er van het avontuur over en wat is de 'meerwaarde' wanneer via internet alle informatie en alle contacten binnen handbereik zijn, en je al skypend toch elke week bij je schoonouders in de kamer kunt zitten? En wat is je missie, komend vanuit een heel andere cultuur met andere waarden en normen en een ander geloof, zoekend naar de juiste woorden in een taal die niet de jouwe is?
Tijdens een afscheidslunch met onze collega's en buren, beseffen we dat we in die vijf jaren veel hebben gedeeld in leven en werken: van het brengen van droog brandhout naar zieken op de compound tot het organiseren van verjaardagsfeestjes. We deelden onze zorgen over de veiligheidssituatie en waren opgelucht wanneer iemand weer veilig thuis kwam na zonsondergang. Samen met collega's hebben we projecten opgezet, colleges gegeven, artikelen en boeken geschreven, maar ook een bijzondere Indiase collega begraven. En dan zijn er al die studenten die kwamen en ook weer gingen met een bul op zak en veel ervaringen en kennis rijker.
In onze nabeschouwingen springen al deze bijzondere en 'duurzame' ontmoetingen eruit. Ontmoetingen en ervaringen die we interactief probeerden te delen met velen. We gaan daar hopelijk nog een poosje mee door in Nederland, geïnspireerd door die man uit Nazareth, die van mensen ontmoeten zijn levenswerk maakte.

— Heleen Joziasse is eind juni teruggekeerd uit Limuru, Kenia, waar zij docent was aan St. Paul's University.

Bekeringsgerichte zendelingen en de opkomst van de democratie

'Bekeringsgerichte zending heeft de vorming van liberale democratie in veel landen bevorderd.' Dat is de these die de Amerikaanse sociooloog Robert Woodberry verdedigt in zijn inmiddels vermaarde artikel 'The Missionary Roots of Liberal Democracy', dat verscheen in de American Political Science Review van mei 2012 (vol. 106, no. 2). Na een kort resumé reageren twee experts op zijn these, Wiel Eggen en Pieter Boersema.

In januari van dit jaar sprak Woodberry met *Christianity Today* over zijn ontdekking. 'Ik was geschokt. Het was alsof een atoombom viel. De invloed van zendingswerk op de mondiale democratie was *enorm*. Ik bleef maar variabelen aan het model toevoegen – factoren die in de afgelopen veertig jaar bestudeerd en beschreven zijn – maar ze vielen allemaal in het niet. Het was verbazingwekkend. Toen wist ik dat ik iets heel belangrijks op het spoor was.'

Woodberry betoogt dat met name het werk van '*Conversionary Protestants*' heeft geleid tot grootschalige verspreiding van godsdienstvrijheid, onderwijs, literatuurverspreiding, vorming van een maatschappelijk middenveld en koloniale hervormingen. Daarmee werd op veel plaatsen de voedingsbodem voor een stabiele, moderne democratie gelegd. *Conversionary Protestants* (CP's) zijn volgens Woodberry christenen die anderen actief proberen te overtuigen van hun geloofsopvattingen, die de nadruk leggen op de Bijbel in de eigen taal en die geloven dat mensen in de eerste plaats door genade/geloof/keuze gered worden en niet door de sacramenten of het behoren tot een groep. Uiteraard vallen vele protestantse, evangelische en pinksterzendelingen in deze categorie. Zendingswerkers die sterker aanleunden tegen de koloniale macht hebben minder betekend voor democratische vorming, aldus Woodberry. Hij wijst er tevens op dat democratische ontwikkelingen achterbleven in gebieden waar het katholicisme en de orthodoxie sterk vertegenwoordigd waren.

Woodberry's werk is in de Verenigde Staten lovend ontvangen. Het beeld van de westerse protestantse zendingswerker in de negentiende en twintigste eeuw is dankzij studies als die van Woodberry aan het verschuiven. Dana Robert, hoogleraar wereldchristendom aan Boston University, stelde in dezelfde *Christianity Today* dat Woodberry's onder-

zoek aantoont dat christenen een verschil maken in de samenleving.
Hoe wordt Woodberry's these in Nederland en België ontvangen? De redactie van *TussenRuimte* vroeg twee experts te reageren: Wiel Eggen en Pieter Boersema. Beiden zijn blij met Woodberry's nadruk op religie als factor in de ontwikkeling van democratie, maar hebben kanttekeningen bij zijn stelling dat het vooral 'bekeringsprotestanten' en zendingswerkers waren die de bedding voor de democratie schiepen. — *WvS*

Hoe selectief mag je het verleden lezen?'

De apologetische insteek van dit artikel dat het levenswerk van Woodberry samenvat kan een verzet oproepen dat zijn welkome pleidooi overstemt om in sociale analyses weer te letten op religieuze waarden en simplistische associaties van godsdienst met onderdrukking en geweld te vermijden. Zijn massaal gebruik van statistisch onderzoek om te bewijzen dat evangelicaal bekeringsprotestantisme de democratisering wereldwijd het best bevordert is dan te weinig overtuigend.

De stelling is niet enkel dat de westers-liberale staatsvorm vooral gebouwd is op waarden uit het christendom. Dat zou nauwelijks stochastische onderbouwing behoeven. De toespitsing op bekeringsprotestanten (CP's, gedefinieerd in voetnoot 1) dwingt de auteur echter tot zoveel historische nuances, dat er weinig overblijft van de idee dat in vergelijking met andere christenen de CP's meer daartoe bijdragen.
Over zijn begrip 'democratie' dat hier vaag en onbevraagd blijft, is meer te vinden in zijn artikel 'The Pioneering Protestants' (2004), waar hij begint met een citaat van de calvinist Williams uit 1768 over de totale gelijkheid van allen in Christus. De verspreiding van algemeen onderwijs, vrije pers, geloofsvrijheid presenteert hij als middelen tot dat ideaal en worden hier statistisch met missionerende CP's verbonden in een rivaliserende vergelijking met andere geloven.
Ik kan de stochastische bewijsvoering in dit bestek niet bespreken, maar ik noteer alvast dat de benutte documentatie uitsluitend Engelstalig is. Dat is bevreemdend voor een artikel dat zoveel werk maakt van de transnationale vergelijking.
Op de historische analyse waaraan de statistieken dienstbaar zijn valt ook veel af te dingen, want de strijd tegen gevestigde rechten gedurende de godsdienstoorlogen waaruit de Europese natiestaten zijn gegroeid, verschijnt hier nogal eenduidig als voorspel op het werk van de CP's. Als ik dit lees in de week dat Aken het twaalfde eeuwfeest van Karel de Grote viert en het begin van de Grote Oorlog in 1914 wordt herdacht, kan ik weinig met die eenduidigheid. Waren in 814 de idealen van de Karolingische renaissance zoveel dubieuzer dan wat protestants Berlijn in 1914 op de trams deed schrijven dat Fransen en Serven moesten sterven? Woodberry ziet zulke Berlijners wel niet als CP's (cf. p. 245 n. 3), maar ze beleden wel met Hegel wat hij afzet tegen de katholieke en orthodoxe denkwereld. Hoe selectief

mag je het verleden lezen? Gaf dit Pruisen met het bestrijden van het historisch eerste constitutionele parlement (in Polen, 1791) steun aan de democratie? En hoezo was de Poolse strijd tegen de Sovjets een teken van katholieke ommekeer tot democratie (cf. p. 247)? En als dan de democratie Angelsaksische stijl voorop staat, moet dan niet vermeld worden hoe die teruggaat op de pre-reformatie Magna Carta van 800 jaar geleden?
De strijd voor scholing, recht op informatie, bescherming van privérechten en tegen uitbuiting hebben christelijke connotaties en stammen niet enkel uit de Atheense koker. Dat mag zeker gezegd zijn. Maar dat andere dan CP-missies weinig oog ervoor hebben gehad is een curieus idee, gezien de duizenden nonnen en broeders die hier hun leven aan gegeven hebben, vaak in protest tegen het koloniaal onrecht. Bovendien zijn dit idealen die in middeleeuwse kloosters gegroeid en door bedelorden gepopulariseerd zijn, zoals in de Moderne Devotie.
Tegenover dit selectieve lezen moet de stelling wellicht omgekeerd worden, namelijk dat de CP's armslag kregen waar democratische waarden geworteld waren. Zou dat niet met gelijke statistieken vast te stellen zijn? Woodberry lijkt wel gevoelig voor zulke omkeringen als hij stelt dat de CP-acties voor bijbels alfabetisme indirect democratiserend gewerkt hebben door tegenstanders aan te zetten het onderwijs te bevorderen.

'Niet in de handen van de zending'

Het is een boeiend onderzoek van Woodberry dat nieuw licht wil geven op het werk van de protestantse zending in de afgelopen eeuwen. Vanuit een vergelijkend onderzoek tussen protestantse zending en katholieke zending wordt de these verdedigd dat het werk van de protestantse zending voorbereidend is geweest voor democratische instituties, wat minder het geval is bij zending die nauw gelieerd is aan de elite en andere machtscentra.

Dit laatste betreft in het onderzoek vooral de katholieke zending, maar ook bijvoorbeeld de protestantse zending in de Nederlandse koloniën die sterk verbonden waren aan de overheid. Naast een historisch onderzoek dat zich uitstrekt over enkele eeuwen, wordt de these gefalsificeerd (gecontroleerd) aan de hand van een uitgebreid statistische vergelijking van de zending buiten Europa en Noord-Amerika in de periode 1950-1994 waarbij de indirecte causale relatie tussen protestantse zending en democratie in dit statistisch onderzoek significant is in vergelijking met de katholieke zending. Omdat het onderzoek over een grote periode gaat met erg veel verschillende variabelen, is de uitkomst misschien ook meer een duiding van indirecte causale verbanden tussen protestantse zending en de vorming van democratische instituties. De indirecte factoren zijn dan dat, door de protestantse visie op het vertalen en verspreiden van de Bijbel gekoppeld aan het massaal drukken en uitgeven van teksten en de sterke nadruk op persoonlijke bekering, er een versterking in het 'publieke domein' komt

Wil men stochastisch aantonen dat religieuze aspecten in de sociologie meetellen, dan moet men het antropologische perspectief scherp stellen. De term democratie gebruikt Woodberry praktisch als equivalent van moreel welzijn. Maar waar de vrijheid van het individu leidt tot een dieper wordende kloof in rijkdom en macht, en waar de rijken de macht juridisch naar hun hand kunnen zetten zonder dat bekering al te veel scrupules oproept – zoals Thomas Piketty recentelijk toonde – verschuift de vraagstelling.

Waar Woodberry erkent dat de verbinding tussen democratie en protestantisme complex is, legt zijn studie een punt op tafel dat tot veel verdere studie noopt en waarbij de gedeelde evangelische waarden niet ten prooi mogen vallen aan rivaliteiten. Want dat maakt het ieder-voor-zich onder de paraplu van Jezus' kruisgenade tot een contradictie, en niet tot democratisch debat. Vergeten we ook niet dat veel bijbelvertalingen een weinig democratische visie meegekregen hebben over 's werelds machtsverhoudingen.

— Wiel Eggen sma is pastoor in Cadier en Keer, antropoloog, theoloog en voormalig missionaris in onder andere Ghana en de Centraal Afrikaanse Republiek (Sociëteit van de Missonarissen van Afrika)..

die dan weer de noodzakelijke diversiteit geeft voor een democratie. Omdat het over grote onderzoeksdomeinen in tijd en plaats gaat, blijft het onduidelijk hoe de gedetailleerde beïnvloedingsprocessen plaats vinden.
In het onderzoek staat de protestantse zending vooral voor de '*Conversionary Protestants*' (CP's). Deze groep kan worden omschreven als: 'anderen willen overtuigen van het geloof, nadruk leggen op het lezen van de Bijbel in de eigen taal, en het geloof hebben dat genade, geloof en eigen keuzes mensen kan redden voor de eeuwigheid'. Maar af en toe komt er ook een andere groep in zicht, namelijk de 'non-conformisten'. Die staan voor zendelingen die stellen dat het behoud van de mens niet ligt in het lidmaatschap van de kerk of het onderhouden van de sacramenten. Deze twee groepen overlappen elkaar maar zijn ook divers als variërend van calvinisten tot quakers. Beide groepen samen kunnen dan elkaar vinden in het stimuleren van godsdienstvrijheid en het opkomen voor het recht van de (gediscrimineerde) individu.
Samenvattend kunnen we zeggen dat de term CP's ongelukkig gekozen is vanuit een algemene studie over wereldwijde zending. De hierboven omschreven kenmerken van deze groep zijn essentiële aspecten van het christendom, waarbij de variatie meestal meer gaat over de volgorde in onderlinge prioriteit met de niet genoemde kenmerken zoals bijvoorbeeld visie op kerkstructuur, dan dat hieruit een 'zwart-wit' schema kan worden opgesteld.
Toch is het een interessante these om indirecte causale verbanden, zoals hierboven genoemd maar nog niet de status van theorie heeft, te duiden in het zendingswerk waarbij de evangelie verkondiging blijkbaar ook democratische aspecten stimuleert die indirect gerelateerd zijn aan de cultuur van de lokale macht.

— Pieter Boersema is hoogleraar godsdienstwetenschappen en missiologie aan de Evangelische Theologische Faculteit te Leuven.

Er is werk te doen

Dat er een Toekomst met hoofdletter is, dat willen ze uitleven. Drie zendingsfamilies onder de mensen, in heel verschillende regio's werkzaam op verschillende terreinen. Hessel en Coby Visser: bijbelvertalen in Botswana. Jaap en Esther Gijsbertsen, ecologisch project in Kenia. Jan en Tabitha Kieviet: medisch werk in Senegal.

Vissen in de Kalahari

Ze zaten in de dienst twee rijen achter het nieuwe stel dat op de tweede Pinksterdag door de Christelijke Gereformeerde kerk van Urk (Maranatha) naar Tanzania werd uitgezonden voor hetzelfde werk dat zij zelf al meer dan twintig jaar voor Wycliffe doen in Botswana en omgeving: Hessel en Coby Visser-Wiegel. Het typeerde hen wel een beetje: er heel graag bij willen zijn en meeleven – maar niet op de voorste rij gaan zitten. Hoewel dat niet helemaal lukte toen ze op 12 april hun vijfentwintigjarig huwelijksjubileum in een dankdienst op Urk vierden: dan moet je wel op de eerste rij plaatsnemen. En het werd nog 'erger', omdat aan het einde van die dienst ineens de burgemeester van Urk opdook om hen beiden namens de koning te benoemen tot ridder in de orde van Oranje-Nassau.

Zee …

'De Vissers' – ze noemen zichzelf wel 'Vissers in de Kalahari' – zijn in 1991 als zendingswerkers van de Christelijke Gereformeerde kerken uitgezonden naar Botswana, toen een nieuw zendingsgebied van die kerken. Aanvankelijk dachten zij voor Wycliffe naar Papoea Nieuw Guinea te gaan, maar toen de kans zich voordeed voor diezelfde organisatie te gaan werken in dat nieuwe kerkelijke zendingsgebied, werd daarvoor gekozen.

Hessel had theologie aan de Theologische Universiteit van Apeldoorn gestudeerd en bovendien een cursus wetenschappelijk vertaalwerk gevolgd van het Summer Institute for Linguistics (SIL), met daarnaast een deel taalwetenschap als bijvak in Leiden. Coby gaf leiding aan een kleuterschool.

Er viel niet veel te vissen in de woestijn waarin zij in het westen van Botswana belandden. Sterker nog: een van de meest

Hessel en Coby Visser bij de 'dedication'van het Nieuwe Testament in het Naro in 2012: 'Ook deze moedertaal mag er zijn.'

verspreide verhalen rond 'de Vissers in de Kalahari' is, dat in de lokale taal (het Naro) het woord 'zee' niet eens bestond en door Hessel bedacht moest worden in samenspraak met de plaatselijke bevolking. Die samenspraak kan nauwelijks letterlijk genoeg worden opgevat: de eerste tijd woonde het jonge echtpaar onder bijzonder primitieve omstandigheden in het dorpje East-Hanahai om in het contact met de bevolking de taal zo snel mogelijk op te pikken. De jaren door is er een bijzondere band met East-Hanahai gebleven. Hessel preekt(e) er geregeld en het was niet toevallig het koor van East-Hanahai dat in 2014 een cd maakte met liederen die speciaal voor de '*dedication*' in 2012 van het in het Naro gedrukte Nieuwe Testament waren gemaakt.

Toekomst

Die gebeurtenis mag als een hoogtepunt in beider leven worden beschouwd. Maar ook in het leven van de Bosjesmensen (of: San) onder wie ze al ruim twintig jaar woonden en werkten. In het welvarende en politiek stabiele Botswana vormen de San de kinderen van de rekening van de vooruitgang in het verleden en in het heden. Ooit als jagers en verzamelaars de oorspronkelijke bewoners van Zuidwestelijk Afrika, kregen zij in de loop van de tijd steeds minder ruimte en bewonen zij nu het gebied dat aan het begin van de vorige eeuw de hel was waarin door Duitse kolonisten uit Namibië verdreven Herero- en Nama-stammen moesten omkomen. De kleine Bosjesmensen zijn er nauwelijks van te overtuigen dat er ook voor hen een toekomst is. Een Toekomst.

Juist dat – dus het Evangelie van Jezus Christus – wilden en willen Hessel en Coby zo graag aan hen doorgeven. Dus werd met noeste studie hun Naro-taal geleerd, werd voor alle 28 klikklanken tekens ontworpen, werd gezocht naar mensen die wilden meewerken – en kwam het Naro Language Project (NLP) tot stand. In de loop van de tijd kon steeds meer van de Bijbel voor iedereen

toegankelijk worden gemaakt. Toen de CGK kort na de Vissers ook het predikantsechtpaar Jan en Beppie Wessels naar Botswana uitzond als zendelingen, waren er collega's gevonden die op zondag en door de week dankbaar gebruik maakten van het werk van het NLP.

Hoogtepunt

Voor alle betrokkenen was het inderdaad een hoogtepunt: dat echt in handen krijgen en uit handen mogen geven van het in het Naro gedrukte Nieuwe Testament. In de grote tent waarin de '*dedication*' werd gehouden waren ze allemaal: jongeren die als kind de kleuterschool gevolgd hadden die Coby hielp op te zetten; mensen die zich in hun jonge jaren gelukkig toch door haar hadden laten overreden weer terug te gaan naar de school die ze hadden verlaten; ouderen die nog kans hadden gezien te leren lezen en schrijven; leden van de plaatselijke kerk die zich trots 'hun' Bijbel toe-eigenden; een echte minister die liet weten dat ook deze moedertaal er mag zijn, in Botswana; vrouwen die geholpen werden een klein bedrijfje op te zetten met het vervaardigen van sierraden; predikanten en voorgangers uit allerlei kerken die met graagte een exemplaar meenamen.
Ze waren er allemaal.
En Hessel en Coby Visser. Samen met hun vertaalteam.
Op de voorste rij.

— Arjan Hilbers is zendingsconsulent van de Christelijke Gereformeerde Kerken.

Geloven praktisch maken

'Van de HEER is de aarde en alles wat daar leeft'

Jaap Gijsbertsen is ecoloog en woont en werkt met zijn vrouw Esther en hun drie kinderen Aurelia, Arthur en Boaz in Kenia, in Mwamba. Een paar kilometer verderop liggen de Turtle Bay Beachclub, Hemingways Resort, Sun Palm Beach en Watamu Beach. Mwamba ligt vlakbij Mida Creek, mangroven- en getijdengebied, en Arabuko Sokoke Forest, het grootste resterende kustbos in Oost-Afrika. Beide unieke natuurgebieden worden bedreigd: het Arabuko Sokoke Forest door illegale houtkap; in Mida Creek vist men illegaal met muskietennetten.

Jaap werkt sinds vorig jaar voor A Rocha Kenia, een internationale beweging van christenen die geboeid zijn door Gods schepping en het behoud daarvan. In het project in Mwamba en elders in Kenia, bij Nairobi, proberen Jaap en Esther die fascinatie in de praktijk te vertalen. Het werk van A Rocha is belangrijk voor lokale gemeenschappen. Hun leefomgeving wordt hierdoor beschermd. De mensen werken er zelf aan mee. Een evenwichtig ecosysteem betekent welzijn voor de mensen. In het project is ook aandacht voor onderwijs en bijbelse toerusting en al

Groenpootruiter. Een evenwichtig ecosysteem betekent welzijn voor de mensen.

Jaap en Esther Gijsbertsen met hun kinderen wonen en werken in Mwamba bij A Rocha Kenia.

wat daar gebeurt verandert mensenlevens. ASSETS is een van de projecten van A Rocha Kenia. Ouders leren zorg dragen voor hun omgeving. Het op die manier beschermde gebied trekt ecotoeristen aan en de inkomsten bieden een mogelijkheid kinderen naar voortgezet onderwijs te laten gaan. Naast bomen planten, waar de school kinderen aan meewerken, wordt in het ASSETS-project illegale houtkap voor brandhout ontmoedigd. Esther ziet regelmatig vrouwen langs het strand ziet lopen met een bundel takken op hun hoofd, voor de verkoop, onder andere om hun kinderen naar school te kunnen laten gaan. Hier vanuit Nederland beschouwen we zulke praktijken als kruimeldiefstal, tenminste, wanneer we naar onze CO_2-voetafdruk kijken. En toch, wanneer dit soort praktijken ongeliemiteerd doorgaan, loopt het woud gevaar. Esther onderwijst hun eigen kinderen, en geeft les en bijbelstudie aan kinderen die door middel van ASSETS aan een studiebeurs gekomen zijn.

Esther is onder andere *hospitality manager* van het Veldstudiecentrum Mwamba. Zij draagt zorg voor het welzijn van gasten en onderzoekers, vrijwilligers en studenten, missionaire werkers en vogelaars (en voor u en mij, mochten we Mwamba eens willen bezoeken). Jaap en Esther zitten regelmatig met de gasten aan tafel, praten de dag door, over het researchwerk, de natuur- en milieu-educatie, het natuurbehoud en de rol die de mensen in het gebied daar in spelen, maar ook over duikervaringen, het werk in de keuken, olifanten, bijzondere vogels en culturen.

Samen bewonderen

Bebouwen en bewaren

"Laatst stonden we er in onze wekelijkse *'journal club'* met een groep lokale studenten bij stil: 'mens of natuur', of bijbels geformuleerd 'bebouwen en bewaren'. Een schijnbare paradox. Het werd een boeiende discussie waarin de culturele verschillen tussen Afrika en Europa eens te meer vruchtbare perspectieven opleverde.
Interessant is dat ik met de schijn-dichotomie 'mens-natuur' meteen op een rode draad in mijn leven stuit. Als kind worstelde ik er al mee dat de dingen uit balans zijn. Het thema van de bijbelse profeten, de machtige die de zwakke verdrukt; dat wat 'stemmeloos' is, geen recht op leven lijkt te hebben. Medemensen, weidevogels die bij duizenden verbrijzeld worden in onze maaimachines, of de tropische bossen die in hoog tempo tegen de vlakte gaan. Is dat 'bebouwen en bewaren? Via de studies theologie, ontwikkelingssociologie en ecologie deed ik een poging de paradox te doorzien en mee te werken aan het zoeken naar antwoorden. De overtuiging dat God mij roept op te staan voor het zwakke – in het bijzonder in de schepping – drijft me hierbij. Ik ben ervan overtuigd dat hier ten diepste de roeping van iedere christen ligt: opstaan voor het weerloze en zwakke, je ontfermen over de weduwe en wees, recht doen (Micha 6:8).
In Kenia vinden we volop kansen om praktisch-relevante invulling te geven aan onze roeping. A Rocha laat zien dat het anders kan en mag. Dat we niet hoeven te kiezen tussen *development* of *conservation*, maar dat er een weg van hoop is die Jezus ons wijst (Matt. 22:15-22, Joh. 8:2-11). Leven in de christelijke vrijheid betekent dat de last van de paradox, het opheffen van de onbalans tussen mens en natuur, in Gods handen ligt. Het is onze roeping om te zoeken naar concrete wegen van hoop die in deze richting leiden!"

Jaap Gijsbertsen

De weg naar Kenia van het gezin was een periode van zwerven (ze zouden aanvankelijk naar de Bekaavallei in Libanon gaan, het huis was al verkocht), wachten, zoeken, op God vertrouwen, leren wat echt belangrijk is en te kiezen door een ander venster de wereld te bekijken, naar de aarde van de Heer en naar de toekomst waarin we daarop mogen verkeren.

— Piet Both is werkzaam voor Leprazending en is lid van de redactie van *TussenRuimte*. Hij was eerder als arts uitgezonden door de Raad voor de Zending.

In de marge, maar niet marginaal

Sinds mei 2012 wonen en werken Jan en Tabitha Kieviet met hun kinderen Maria en Simon in Dakar, de hoofdstad van Senegal. Daar maken ze deel uit van het internationale team van de CAMA, die hen de broodnodige organisatorische en geestelijke stabiliteit geven, in een land waar meer dan negentig procent van de mensen moslim is.

Tabitha werkt als arts in de kliniek Keru Yakaar (Huis van Hoop), die goede en betaalbare medische zorg aanbiedt. Het is dan ook vooral de arme kant van de bevolking die bij deze kliniek hulp zoekt. Naast de zorg voor de patiënten is zij verantwoordelijk voor het onderwijs aan de verpleegkundigen.

Voor Jan is het werk wat minder vastomlijnd. Met zijn achtergrond als pastor wordt zijn werk bepaald door de kernwoorden: ‘Jezus centraal’, ‘daadwerkelijke hulp aan de Senegalezen’, ‘dienstbaar aan de CAMA’. Als kerk en als christelijk gelovige bevind je je in Senegal, waar 94 procent van de mensen moslim is, in de marge. Voor de meesten biedt de islam een volwaardig antwoord op de vragen van hun bestaan. Het geloof lijkt daarom een onaantrekkelijk of zelfs onzinnig alternatief. Maar daarmee hoeft het christelijk geloof nog niet marginaal te zijn. Dat mogen Tabitha en Jan in hun werk ervaren.

Als westers opgeleid arts valt het Tabitha steeds weer op dat aan ziekte in Senegal een spirituele oorzaak toegeschreven wordt. Dat is voor christenen die werken in een kliniek van wezenlijk belang. Want ziekte en genezing is een totaalpakket, dat je raakt

naar lichaam, ziel en geest. Daarmee vinden geloof, het geloofsgesprek, en juist ook het gebed een plaats in het uitoefenen van je roeping als arts. In een gesprek met een vrouw die ongewenst zwanger is geworden, krijgen woorden van Psalm 139 zo een heel andere lading dan wanneer je ze alleen zou horen op zondag in een dienst. Juist op de werkvloer van de kliniek heeft je geloof iets te zeggen. Dat is de uitdaging die er ligt voor Tabitha, en ook voor haar collega's. Voor de projecten van Jan geldt dat evenzeer. Telkens weer is er de zoektocht om het geloof gestalte te kunnen geven. Voor hem houdt het onder andere in dat hij zich inzet voor goede relaties met mensen die verbonden zijn aan de structuren van de overheid.

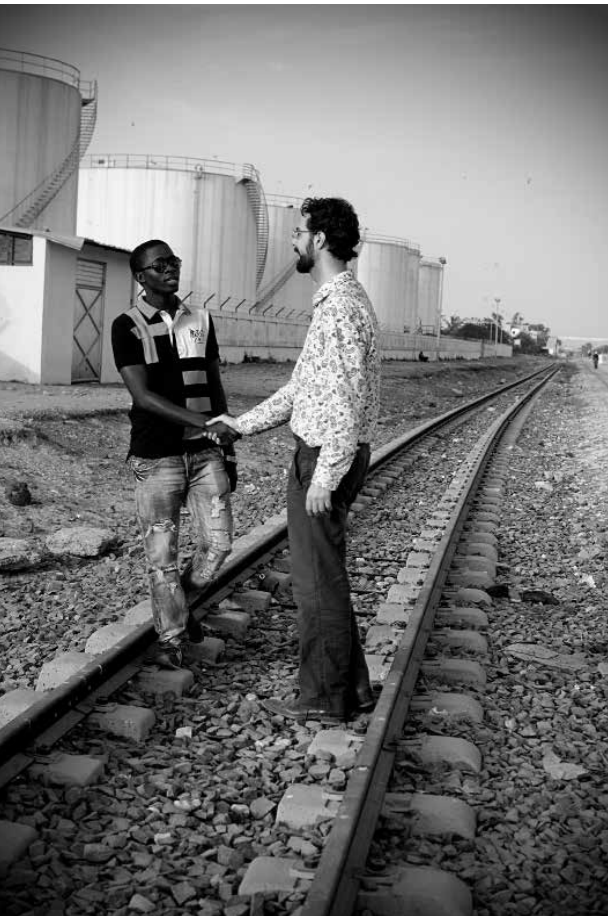

Door bewust de samenwerking te zoeken, hoopt hij dat de protestantse kerk en daarmee ook het christelijke geloof als een serieuze partner wordt gezien. Daar waar je kwaliteit en toewijding laat zien juist ook voor het algemene goed, kan iets van het licht van Christus schijnen. Een mooi gebeuren was het dan ook dat district en kerk samen waterzuiveringstabletten konden uitdelen toen de waterzuiveringsinstallatie het begeven had.

Ontmoediging versus bemoediging

Jan en Tabitha merken dat het niet eenvoudig is om in Senegal de H/hoop levend te houden. Het grote gevaar van ontmoediging ligt op de loer. Het bewust investeren in relaties met collega's, overheid en individuen speelt daarin een grote rol. Want relaties bepalen waar je aan kunt bouwen. Bemoedigd word je wanneer je merkt dat je er niet alleen voorstaat. Vooral wanneer

← *Jan Kieviet: 'Relaties bepalen waar je aan kunt bouwen.'*

Tabitha en Jan Kieviet met hun kinderen wonen en werken voor CAMA in Dakar, Senegal.

je ziet dat God onverwachte deuren opent, bijvoorbeeld voor een christelijke musicus op nationale televisie. Maar juist ook de relatie met de CAMA en de gemeenten in Nederland zijn hierin van wezenlijk belang. Zij vormen een plek waar bemoediging ervaren kan worden, juist ook wanneer de eenzaamheid van de marge zich meester van je probeert te maken.

— Karsten van Staveren was zendingspredikant in Thailand. Hij is nu predikant in Dedemsvaart (Protestantse Kerk) en lid van de redactie van *TussenRuimte*.

Tien vuistregels

Missionair werk in het buitenland is vaak uitdagend en soms zwaar. Wat kun je als missionaire werker zélf doen om in balans te blijven? Tien tips van Member Care Nederland, opgesteld door Jaap Haasnoot. De tien vuistregels zijn bedoeld om missionair werkers te stimuleren regelmatig na te denken over hun leven en hun werk.

1 Je weet je geroepen. Je hebt een sterke visie, maar je staat ook open voor de mening van anderen.

2 Je hebt voldoende tools voor geestelijke groei en je blijft daaraan werken.

3 a. Je beseft dat single-zijn een gave én een opgave is. Je investeert in vriendschappen.
b. Tijd en aandacht voor je partner en je kinderen zijn topprioriteiten.

4 Je kent je sterke kanten en je valkuilen en je leert steeds beter hoe je met beide om moet gaan.

5 Je bent een teamspeler. Je leeft zelf van vergeving en je kunt anderen vergeven.

6 Je hebt een ondersteunend netwerk. Je communiceert regelmatig en open met je ondersteuners (gemeente) in Nederland.

7 Je denkt regelmatig na over jezelf en over je functioneren, alleen en met de hulp van een ander. Je hebt vooraf vastgelegd bij wie je verantwoording aflegt en voor wie en wat je verantwoordelijk bent.

8 Je hebt iemand bij wie je onbekommerd je hart kunt uitstorten.

9 Je neemt regelmatig tijd voor ontspanning, vakantie en verlof. Het leven bestaat uit méér dan werk.

10 Je verwacht geen gespreid bedje als je terugkomt in Nederland. Je beseft dat remigreren vaak moeilijker is dan emigreren.

Member Care Nederland zet zich in voor de ondersteuning van en de zorg voor missionaire werkers in alle fasen van de uitzending, inclusief de voorbereiding en de opvang na terugkeer. Zo belegt de organisatie toerustingsdagen en verwijst hulpvragers door naar zorgaanbieders. De Nederlandse Zendingsraad (NZR) en de Evangelische Zendingsalliantie (EZA) zijn de dragende organisaties. *www.membercare.nl*

Corry Nap-van Dalen,
Uitgezonden. 10 vuistregels voor missionair werkers,
Gorinchem: Ekklesia, 2011,
211 bladzijden,
ISBN:9789075569605,
€ 17,90

Member Care Nederland publiceerde in 2009 de tien vuistregels. In het boek *Uitgezonden* breidt Corry Nap-van Dalen deze tips uit met een theoretische onderbouwing, met een schat aan wijsheden, ervaringsverhalen en praktische toepassingen, door ervaring wijs geworden opgetekend. Inspirerend en opbouwend lees- en werkboek voor werkers, uitzendende organisaties, begeleiders en thuisfront.

Dienende ondersteuning

Beleidsveranderingen bij Interserve

Bij zendingsorganisatie Interserve is men zich bewust van een veranderd landschap voor kerk en zending. Leiders van Interserve uit verschillende landen denken samen na over ingrijpende koerswijzigingen. Doorgaan op de huidige manier is geen optie, vindt ook Arco de Leede, directeur van Interserve Nederland. Interserve Nederland zendt op het ogenblik circa vijftig mensen uit, met name naar Aziatische landen.

Het is een cliché om te zeggen dat de wereld snel verandert, maar het is wel waar. Denk alleen al aan de grote veranderingen van de afgelopen decennia: de val van het communisme, opkomst van het door de islam geïnspireerde extremisme, opkomst van het internet, opwarming van de aarde, de 'Arabische lente', de toenemende invloed van Rusland, China, India en Brazilië (de BRIC-landen), economische crises, verschuiving van het zwaartepunt van het christendom naar het Zuiden en het nieuwe tijdperk van het post-christendom in Europa. De gevolgen hiervan zijn enorm en zijn nog (dagelijks) zichtbaar in onze maatschappij.
Deze veranderingen hebben uiteraard ook invloed op zendingsorganisaties, waaronder Interserve. Er wordt veel nagedacht, geschreven en gediscussieerd over de toekomst van Interserve (International). We bundelen deze discussies onder de naam *'Building the next generation'*. Hoe ziet Interserve er over dertig jaar uit? Zijn we dan nog steeds relevant in Gods Koninkrijk? Zullen onze kinderen dan nog steeds de waarde inzien van zendingsorganisaties? Als we alleen op de huidige manier doorgaan, zullen we er over tien of twintig jaar achter komen dat we de 'trein hebben gemist'. We staan nu voor de uitdaging om Gods stem te verstaan in de huidige veranderingen en daaruit lessen te leren voor de toekomst en onze organisatie hierop zo snel mogelijk aan te passen.

Zending is niet meer 'from the Christian West to the heathen rest'

Dit artikel is voor een groot deel ontstaan uit een interne publicatie van mijn Interserve-collega Steve Bell uit Engeland. Met hem probeer ik in dit artikel een aanzet te

geven hoe we als zendingsorganisatie kunnen reageren op veranderingen, wetende dat dit nog volop in ontwikkeling is.

Paradigmaverschuiving

Het huidige zendingsmodel binnen Interserve bestaat uit het rekruteren en voorbereiden van zendingswerkers, hen namens de kerk uitzenden naar partnerorganisaties waar ze in hun beroep kunnen werken en op een holistische manier het Evangelie verkondingen in Woord en werk (we geloven immers dat veel contacten op de werkvloer worden gelegd, vandaar 'Woord & werk' in plaats van 'Woord & daad').
Waarom denken we binnen Interserve dat we moeten veranderen? Waarom denken we dat het huidige zendingsmodel aangepast moet worden, willen we nog relevant en effectief zijn om Gods opdracht om te getuigen goed uit te kunnen voeren? Het antwoord hierop begint bij de constatering en de erkenning dat het huidige paradigma aan het veranderen is en er een nieuw paradigma voor in de plaats komt.
Missioloog David Bosch schrijft hierover in zijn fenomenale boek *Transforming Mission*:

> 'The Church in general and Christian mission in particular are today confronted with issues they have never even dreamed of and which are crying out for responses that are both relevant to the times and in harmony with the essence of the Christian faith.'[1]

Paradigmaverschuivingen zijn niet helder op vaste momenten te duiden. Het ene paradigma verdwijnt langzamerhand, terwijl het nieuwe dan al een tijdje bezig is om zich te ontwikkelen. Paradigmaverschuivingen kunnen conflicten veroorzaken, omdat een

'Building the next generation': hoe ziet Interserve er over dertig jaar uit?

nieuw paradigma andere 'spelregels' hanteert, terwijl het huidige paradigma nog uitgaat van de bekende en vertrouwde spelregels. Een bijbels voorbeeld is dat Paulus uitgebreid de tijd moest nemen om in Jeruzalem uit te leggen hoe het Evangelie in 'verre' landen verkondigd werd en hoe de nieuwe kerken functioneerden die duidelijk afweken van de Joodse gebruiken. Paradigmawisselingen vereisen een nieuw theologisch kader. Kijk maar hoe de Reformatie en de Verlichting de theologische inzichten hebben veranderd. Veranderingen zijn verwarrend en kunnen inconsequent gedrag veroorzaken dat soms bij het oude paradigma en dan weer bij het nieuwe paradigma hoort.
David Bosch raadt ons aan om vooral open te staan voor nieuwe ontwikkelingen:

> 'Our theologies are partial and they are culturally and socially biased. This does not mean all theology is relative, that we cannot ever know anything "absolutely" (i.e. anything goes). The truth is that we 'see in part' but we do 'see' (1 Cor. 13:12). To safeguard one another, followers of Jesus around the world must recognise one another as an international hermeneutical community.'[2]

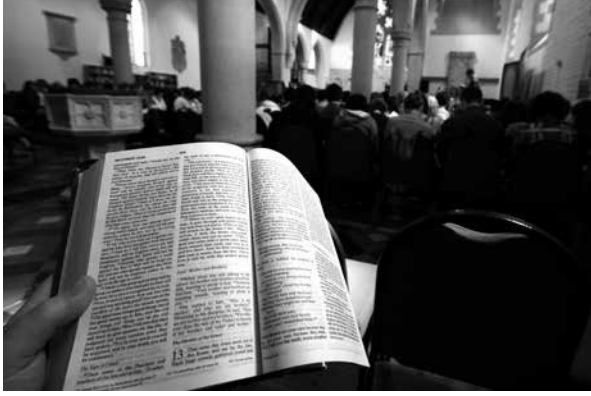

'Inwendig' meer nadruk op toerusting

Overgangsfase

Interserve is ervan overtuigd dat we momenteel in een overgang zitten tussen twee paradigma's. Het huidige paradigma is nog overwegend zichtbaar, maar er zijn steeds meer tekenen zichtbaar van het nieuwe paradigma. Ik noem hier enkele aanwijzingen.

- De secularisatie sinds de Tweede Wereldoorlog heeft ertoe geleid dat het christendom in Europa sterk is afgenomen en dat christenen een minderheidsgroep zijn geworden. Hooguit de cultuur heeft nog enkele 'christelijke' kenmerken, zoals oude kerkgebouwen, maar die zijn nu omgebouwd tot theaters of appartementen. De kerk is minder zichtbaar geworden in het publieke leven en christenen worden uitgedaagd om het unieke van het Evangelie te rechtvaardigen en om Europa als zendingsveld te accepteren.
- Europa is multicultureel geworden en dat is ook zeer zichtbaar in Nederland. Mensen uit allerlei landen en met verschillende culturele en religieuze achtergronden zijn in Nederland komen wonen. Alleen in Nederland zijn er al twaalfhonderd migrantenkerken. Dit heeft ook weer grote gevolgen voor de gevestigde kerken en de zendingsorganisaties. Zending is dus niet meer '*from the Christian West to the heathen rest*', maar van overal naar overal.
- De periode van de 'moderne zending' is nu vrijwel afgerond. Deze periode begon met grote zendingspioniers als William Carey en Hudson Taylor, die profiteerden van de kolonisatie door westerse landen. Zendingsorganisaties werden opgericht (waaronder Interserve in 1852) en werden actief in gekoloniseerde landen door het opzetten van ziekenhuizen, scholen, klinieken, et cetera. Nu deze landen vrijwel allemaal onafhankelijk zijn geworden, zijn ook die instituten, die opgericht zijn door zendingsorganisaties, veelal in lokale handen overgegaan.
- Terwijl in het Westen het post-christendom realiteit is geworden, is de kerkgroei in Afrika, (in grote delen van) Azië en Zuid-Amerika aanzienlijk. Bellofatto en Johnson[3] verwachten dat in 2020 65 procent van alle christenen in de wereld in deze gebieden woont, en dat de kerkgroei daar ook het grootst is. In vrijwel alle landen waar Interserve werkt is nu een kerk aanwezig, variërend van zeer klein, ondergronds tot groot en institutioneel. Oftewel, de 'vrije' pioniersfase voor zendingsorganisaties is definitief voorbij, want de lokale kerk is nu primair verantwoordelijk voor zending.

Kortetermijnzending zal een uitdaging voor Interserve zijn

- Eeuwenlang wisten we zeker dat het christelijk geloof het enige en ware geloof is tot behoud. Nu overheerst de zekerheid dat we het allemaal niet meer weten en dat dé waarheid niet bestaat. Christenen worden nu uitgedaagd om na te denken over andere godsdiensten, omdat we in een mul-

ticulturele en pluralistische samenleving wonen. Veel christenen kunnen echter niet uitleggen waarom ze christen zijn en wat de unieke waarheid van de Bijbel is. Christenen die dat wel verwoorden, worden nu zelfs 'fundamentalist' genoemd.

- De globalisering is door de techniek (internet, vliegen, satelliet) sterk toegenomen. We zijn ons meer bewust van de gevolgen van ons gedrag op de wereldwijde natuur en het klimaat. Binnen enkele seconden weten we wat er wereldwijd gebeurt via Facebook en Twitter. Deze sociale media hebben ook op zendingswerkers een grote impact, we zijn immers nooit meer ver weg van 'thuis' zoals dat twintig jaar geleden wel nog meer het geval was.
- Generatieverschillen vereisen een verandering voor zendingsorganisaties. De meeste donateurs zijn ouder dan 50. Zij zien nog volop de meerwaarde van organisaties en instituten en zijn/waren bereid om daar flink voor te geven. Generatie Y (degenen die nu jonger zijn dan 35 jaar) hebben andere geefgewoonten en zien zending heel anders en verwoorden het ook anders. Dus niet meer de oude, enigszins militaristische termen van 'rekrutering of mobilisatie van kandidaatwerkers', het zendingsveld, verlof, toelage (in plaats van salaris), deputatie.

Deze veranderingen zijn zo sterk en massaal aanwezig of zijn zo afwijkend ten opzichte van het verleden, dat onze conclusie niet anders kan zijn dan dat we in een paradigmaverschuiving zitten.

Gevolgen

Bovenstaande veranderingen hebben uiteraard grote gevolgen voor kerken en zendingsorganisaties.

- Het aantal kerken en kerkgangers is in de afgelopen vijftig jaar fors verminderd. En daarmee is de 'vijver' van toekomstige zendelingen ook flink kleiner geworden.
- Veel theologen, voorgangers (en dus ook) christenen kunnen niet meer volledig vertrouwen op de zekerheid van het evangelie en de uniciteit van Christus. Het gevolg is dat Europa opnieuw een zendingsveld is geworden waar het christelijk getuigenis in veel gevallen erg verwaterd is. Voor zendingsorganisaties betekent dit dat we niet alleen aan zendingsbewustwording moeten werken in kerken, maar ook het geloof in de kerken en onder christenen moeten stimuleren.

Nu ook in eigen kerken en onder christenen het geloof stimuleren

- In toenemende mate zijn kerken zelf actief in het sturen van zendingsteams die voor enkele weken naar het buitenland gaan, overigens veelal naar landen waar al veel kerken zijn, zoals Afrika of Latijns-Amerika. Veel christenen zijn ervan overtuigd dat ze prima zelf in staat zijn om elders als zendeling te werken en zien niet de toegevoegde waarde van zendingsorganisaties. Om die toegevoegde waarde weer zichtbaar te maken, moeten we ons als zendingsorganisaties meer profileren als 'dienstverlener aan de kerken', 'partner in zending', toeruster, zodat de kerken hun zendelingen beter kunne voorbereiden via de expertise van zendingsorganisaties.
- Een levenslange 'carrière' in zending zal snel minder worden. Het begrip lange termijn is aan het eroderen. Eerst was dat levenslang, daarna tien tot vijftien jaar, maar nu is twee

jaar al 'lang'. Kortetermijnzending zal dus meer nadruk moeten krijgen, of het herhaaldelijk op kortetermijnzending gaan. Voor Interserve zal dit een uitdaging zijn, omdat we het grote belang van langetermijnzending onderstrepen. Het internationale karakter van Interserve is hier echter wel behulpzaam, doordat bijvoorbeeld de Koreaanse Interserve-werkers zich nog wel committeren aan langetermijnuitzendingen.

- Zijn de zendingsorganisaties in zicht bij de migrantenkerken? Wat kunnen wij van hen leren en hoe kunnen wij hun dienstbaar zijn om hun verantwoordelijkheid in Gods missie uit te voeren? Of hebben ze daar helemaal geen behoefte aan?
- De nieuwe generatie heeft andere geefgewoonten en hoe kunnen zendingsorganisaties daar mee omgaan? Moeten we niet meer zelfvoorzienend gaan worden en minder afhankelijk worden van de giften? Hier speelt ook de ongewisse economische toekomst een rol mee.

Nederige, open houding naar kerken en hun wensen

Toekomstige rol

Te midden van deze veranderingen en de verwarring die dit oplevert, weten we dat God de Eeuwige is die niet verandert. Ook zijn Woord blijft hetzelfde; daarin ligt een duidelijke opdracht voor zijn kinderen.[4] De uitwerking van die opdracht moet flexibel worden toegepast vanwege de veranderingen in de wereld. Welke rol zal de zendingsorganisatie op zich moeten opnemen in de komende periode? De opdracht van Interserve zal zich voornamelijk richten op het faciliteren van kerken, of zoals mijn collega Steve Bell dat noemt: een '*servant resourcer*' zijn voor de lokale kerken, zowel in uitzendende landen als Nederland als in een ontvangend land in het Midden-Oosten of Azië. In zijn opvatting verleent (of misschien wel: verkoopt) Interserve diensten aan de kerk, zoals:

- training omtrent zendingsbewustwording en -voorlichting;
- relaties ontwikkelen met kerken en hen voorzien van specifieke kennis over zending;
- de zendingsvisie van kerken uitdagen om zodoende kerken deel te laten nemen in Gods missie;
- een partnerrelatie aangaan met kerken.

Samenwerking met andere zendingsorganisaties, nog meer dan nu het geval is, bijvoorbeeld het samenvoegen van '*back offices*', gezamenlijk werken aan zendingsbewustwording onder kerken, leren van jonge en vernieuwende zendingsbewegingen. Organisaties die dit niet willen, zullen het moeilijk krijgen. Kerken zullen in dit post-christelijke tijdperk

Kerk in Europa is 'cultuur' geworden

Interserve gelooft in contacten op de werkvloer leggen, vandaar 'Woord & werk'.

meer uitgedaagd worden om hun aandeel, rol en verantwoordelijkheid in Gods missie scherper te verwoorden en voor te leven. Daardoor zullen ze ook meer te zeggen willen krijgen over de huidige interkerkelijke zendingsorganisaties. Zendingsorganisaties zullen dus in toenemende mate flexibel moeten zijn om al die (verschillende) wensen in te kunnen willigen. Flexibiliteit wordt ook vereist doordat kerken of kleine gemeenschappen zelf zendelingen wensen uit te zenden, waarbij zendingsorganisaties hooguit wat diensten mogen verlenen.

De kerken in het Zuiden zullen omvangrijker worden en wellicht zullen ze zelfs bereid zijn om zendelingen vanuit het Westen te betalen voor een bepaalde periode en voor specifieke taken en bedieningen. Dit zal de wederzijdse gelijkheid meer recht doen. We zullen als zendingsorganisaties een nederige, open houding naar kerken moeten hebben om flexibel om te kunnen gaan met hun wensen, zodat de kerken in staat zijn om Gods missie uit te voeren. Hoe dit precies zal worden, weten we (nog) niet. Zolang we echter open staan voor veranderingen, luisteren naar Gods Geest en God gehoorzaam willen dienen, zal God ons willen gebruiken om ook in de toekomst Hem te mogen dienen in Zijn Koninkrijk.

Noten

[1] David Bosch, *Transforming Mission. Paradigm Shifts in Theology of Mission*, 11th edition, 1996, p. 188.

[2] David Bosch, 1996, p. 186, 187

[3] Gina A. Bellofatto and Todd M. Johnson, *Key Findings of Christianity in Its Global Context,* 1970-2020, July 2013

[4] Zie het indrukwekkende en mooie boek van Christopher J.H. Wright, *De Bijbelse Missie. Gods opdracht voor zijn kinderen.* In dit boek legt hij op basis van de hele Bijbel de betekenis uit van Gods missie voor gelovigen die van Hem willen getuigen. Wright verbindt de hele Bijbel vanaf schepping tot aan de nieuwe schepping en de betekenis hiervan voor christenen.

— Arco de Leede is directeur van Interserve Nederland.

ZIJN ZENDELINGEN WELKOM?

'Ik wil leven, en een ander zin geven om te leven'

De Franse Kardinaal Lavigerie stichtte in 1868 in Noord-Afrika de Sociëteit van de Missionarissen van Afrika (SMA) – bekend als Witte Zusters en Witte Paters – met een duidelijk doel voor ogen: de bekering van de plaatselijke bevolking in Noord-Afrika. Al gauw ontdekte hij dat deze moslimbevolking, gelovend in de ene en zelfde God, zich niet zomaar 'van de wijs' liet brengen.

Lavigerie (1825-1892) moest noodgedwongen toegeven dat de Heer zich niet alleen via het christendom aan ons openbaart maar ook via andere wegen, zoals de islam. Ergens was hij het Tweede Vaticaanse Concilie ver vooruit! Hij stuurde dus zijn zusters en paters naar andere delen van Afrika. Velen kwamen op zeer jeugdige leeftijd om door honger, ziekte of werden zelfs vermoord. Maar ten slotte settelden de missionarissen zich in grote delen van Afrika en hebben in belangrijke mate bijgedragen aan de kerstening van Afrika.
Noord-Afrika werd intussen echter niet verlaten en zeer groot aantal communiteiten van Witte Zusters en Witte Paters werd gesticht in Algerije en in Tunesië. Deze religieuzen legden zich vooral toe op goede werken, zoals ziekenhuizen en scholen, maar ook door het stichten van een instituut in Tunis en zelfs in Rome voor de studie van de Arabische of de Berbertaal. Zo ontwikkelden de zusters en de paters zich als echte specialisten in de toenadering van christenen tot de moslims. Te noemen zijn de paters Demeerseman, Bormans, Muller, Lanfry en Genevois.

Levend getuigenis

Daar waar de plaatselijke clerus zich vooral bezighield met de Europese koloniale bevolking, vielen de religieuzen op door hun nederige aanwezigheid, zichzelf wegcijferend leven, midden tussen de plaatselijke bevolking. Vandaar dat bij het verkrijgen van de onafhankelijkheid een groot deel van de clerus Algerije en Tunesië verliet en wegtrok samen met de aanvankelijk koloniale bevolking, met uitzondering van de zeer bekende aartsbisschop van Algiers, later kardinaal, Mgr. Duval en de ook zeer bekende priester, later bisschop, Mgr.

'Witte Paters kloppen op de deur. Zou de muzelman ze openmaken?' Foto uit een oude uitgave van De Kleine Apostel *met origineel bijschrift.*

Scotto. De kardinaal had al tijdens de strijd voor de onafhankelijkheid de naam Mohamed Duval gekregen!
Opvallend in deze periode is de 'gratis aanwezigheid' van deze religieuzen onder de moslims: enkel en alleen om getuigenis af te leggen van de liefde van Christus voor de mensen, zonder ook maar een ogenblik in het hoofd te hebben de ander te bekeren, maar juist wetend samen op weg te zijn naar het zoeken van een diepere en betere relatie met God, de Schepper van ons allen, en zich geïnspireerd wetend op beider openbaring in de heilige boeken, de Koran en de Bijbel. Belangrijke voortrekkers in deze gedachte zijn in deze tijd de bisschoppen Teissier en Claverie (later vermoord). De in 1996 ontvoerde en vermoorde Franse trappisten in de Algerijnse regio Medea hebben daar jaren en jaren gestalte aan gegeven: een levend getuigenis afleggen van de liefde van God voor de mensen door werken van naastenliefde (een trappist was arts), gebed en ontmoeting, zoals de stichting Ribat, waar de monniken samen met de moslims elkaar tegenkwamen en samen van gedachten wisselden (indringend verbeeld in de film 'Des hommes et des dieux').
De jaren van integrisme, fundamentalisme, zowel van christenen als van moslims, hebben deze weg van tolerantie, van dialoog in gevaar gebracht. Ook het almaar voortdurende conflict tussen de Joden en de Palestijnen hebben het moslimintegrisme aangewakkerd, met als gevolg het uitbarsten van het geweld in het Midden-Oosten, Afghanistan, Iran en Irak.

Ander Godsbeeld

Maar er is meer aan de hand. De moderne media, de hogere opleiding van de bevolking, maar ook de armoede, het gebrek aan vrijheid van meningsuiting hebben de Arabische bevolking in beweging gezet met andere aspiraties dans honderd jaar geleden. Ten slotte hebben de afschuwelijke jaren negentig, met enorme veel moorden in Algerije, de mensen aangezet tot het zoeken van een ander 'Godsbeeld', naar andere 'normen en religieuze waarden' dan hun ouders en grootouders. Aan de ene kant leidt dit sommige 'halsstarrige geesten' tot de terugkeer naar de 'oergodsdienst van overgrootouders'. Voor anderen geldt juist het omgekeerde, het brengt hen tot 'verlichting', tot vernieuwing en ver-

Broeder Jan Heuft

Hoeveel Witte Paters en Witte Zusters zijn er actief in Afrika vandaag?
‘Toen ik op 23 september 1969 in Algerije aankwam, waren er honderd Witte Paters in het noorden, honderd in het zuiden van Algerije en nog eens honderd in Tunesië. Voor de Witte Zusters moet je deze getallen verdubbelen. Nu zijn er in Noord- en Zuid-Algerije en Tunesië samen nog maar 38 Witte Paters. Voor de Witte Zusters is dit nog lager: zij zijn nog maar met 25.’

Waar komen de meesten vandaan?
‘Voor negentig procent uit Afrika. Voor 1980 werd er niet in Afrika gerekruteerd, nu wel. Er komen er een paar uit Zuid-Amerika, India en Polen.’

Hoe worden Witte Paters en Witte Zusters ‘gezonden’ naar hun missie?
‘Alle Witte Zusters en Paters doen eerst een inburgeringsjaar in een opvangcentrum. Daarna volgt een spiritueel jaar (noviciaat), met aan het einde een keuzeceremonie. Dan worden ze voor twee jaar uitgezonden ‘als stagiair’ naar een land en communiteit (nooit naar het land van herkomst). Aan het einde van de twee jaren doen ze een aanvraag om verder te gaan. Wanneer deze aanvraag door de provinciale raad goedgekeurd wordt, volgt plaatsing voor drie tot vier jaar in een theologie- of vakopleiding, waarna de definitieve gelofte afgelegd wordt.’

Verschilt het werken in de Noord-Afrikaanse islamitische landen van elders op het continent?
‘Ja, in islamitische landen doen de Witte Paters en Witte Zusters geen pastorale arbeid in parochies. Ze werken in islamitische ziekenhuizen, bibliotheken, scholen, gevangenissen, asielzoekers- en vluchtelingenopvang.’

dieping, al zoekende naar een nieuwe weg, naar andere manieren van geloven, van aanwezig zijn in deze maatschappij. Je zou kunnen zeggen dat deze periode een ‘zuiverende’ werking heeft gehad. Soms leidt het tot bekering, maar, in een veel breder geheel, tot migratie. De dagelijkse enorme stroom van vluchtelingen en migranten die op stap gaan naar een andere wereld en ook bij ons aan de deur kloppen, maken deel uit van deze mensheid op zoek naar een ander levensideaal.

Witte Paters in opleiding, 2011-2012

De tijden van absolute machthebbers, ja zelfs tot aan de dood regerende pausen en vorsten, zijn voorbij. Een nieuwe manier van aanwezig zijn op deze aardbol is begonnen en zal nog vele veranderingen, maar ook conflicten met zich meebrengen als een ronddraaiende orkaan die alles van zijn plaats haalt, ontwortelt, anders maakt. Maar is dat ten slotte niet de essentie van de boodschap Christus, de Verlosser en de Vernieuwer? Werd hij niet gekruisigd, omdat hij juist alles anders wilde doen dan 'wat altijd geweest was'?

Mensen van God

Het is duidelijk dat de taak van de toekomstige priester, religieuze of iedere geïnspireerde gelovige, anders ligt. Zo ook voor de toekomstige Witte Zusters en Witte Paters. Toch blijft het essentiële bestaan en dan kom ik terug op wat een grote menigte van duizenden moslims hardop uitschreeuwde bij de begrafenis van mijn vermoorde confraters: 'Dit waren mensen van God, in wie wij ons volle vertrouwen hadden.' Ik denk dan ook terug aan de Romeinse veldheer onder het kruis die getuigde: 'Waarlijk, dit was de Zoon van God.'
Bij de stichting van de Witte Zusters en Witte Paters had Kardinaal Lavigerie ook al die opdracht aan zijn volgelingen meegegeven: 'Wees missionaris, wees een getuige van Gods liefde voor de mensen, en vooral niets anders.' De vermoorde bisschop Pierre Claverie heeft het herhaalde malen onderstreept: 'Onze taak is aanwezig te zijn op de breuklijnen van de samenleving! Dáár zijn waar we elkaar het meeste nodig hebben, op wat voor manier dan ook.' De nog niet zolang geleden nieuw geïnstalleerde bisschop in Oran, aan de grens bij Marokko, heeft het ook prachtig gezegd in zijn toespraak: 'Ik wil leven, en anderen zin geven om te leven.' Is dit laatste niet een prachtige en inspirerende gedachte voor ons allen? En daarom sluit ik met een gerust hart samen met paus Franciscus deze tekst af met de woorden: '*Buona sera*' – Goede avond!

— Broeder Jan Heuft, Witte Pater, woont en werkt in Algiers. Hij is voorzitter van 'Rencontre et Développement', een interconfessionele organisatie van christenen en moslims. Hij was van 1969 tot-1976 hoofd van een katholieke middelbare school met alleen moslimleerlingen en werkte van 1978 tot 2013 als leraar op het Nationale Algerijnse Doveninstituut.

Elk z'n eigen roeping

De zon straalt. De hemel is blauw, geen wolkje aan de lucht. Kinderen in badpak en zwembroek lopen al gierend over het strand. Af en toe vliegt er een strandbal voorbij voorafgegaan door: 'Ooh, niet te hoog, oei, pas op voor die mensen' en gevolgd door: 'auw' en 'oeps'! Hoog boven ons hangen enkele vliegers. 'Kijk mama, hoe hoog al!' Emmertjes worden gevuld met zeewater en naar de eigen plek vervoerd. Wanneer wat water wordt gemorst, hoor je steevast 'aaah' of 'oooh, zo koud'! Stevig wordt met schepjes gebouwd aan de grootste kastelen. 'We moeten de muren verstevigen, de vijand komt eraan!' Moeders en vaders roepen naar hun kinderen dat ze niet te ver mogen gaan en voorzichtig moeten zijn als ze in de zee gaan spelen! De oudjes zitten wat verder, met witte hoedjes op de bank. Ze houden hun kinderen en kleinkinderen en verder iedereen die passeert netjes in het oog. Je hoort ze roddelen en ziet hun gezichten plots allemaal dezelfde richting uitgaan. Een jonge man komt voorbij: 'Boules de Berlin, crème glace'! 'Papa, ik wil ook een ijsje!'
Elk z'n eigen roeping.

In de verte, schijnbaar in de stilte en even schijnbaar uiterst langzaam schuiven bootjes over de horizon. Links een groot containerschip, volgeladen met bananen en appelsienen of misschien wel met auto's en vrachtwagens. Of beter nog, vol met hippe kleedjes en de meest modieuze schoenen. Of wie weet, met pakjes, vergezeld door mooie brieven voor een verre geliefde. Een beetje verder dobbert een jachtboot. Hoogstwaarschijnlijk zijn ze een feestje aan het vieren om nadien te trekken naar warmere oorden, nog wittere stranden, beplant met palmbomen om daar te drinken uit verse kokosnoten. En daar, een vissersboot op weg naar vruchtbare visgronden. Helemaal links pronkt een heus piratenschip! Ongetwijfeld zit het vol met stoere zeebonken, enkele met houten been en ooglapje, de rest sowieso met ring door het oor. Met een oude schatkaart gaan ze het avontuur tegemoet!
Elk z'n eigen zending.

— Dorien Veltens is doctoraal onderzoeker aan de Faculteit Theologie en Religiewetenschappen van de Katholieke Universiteit Leuven. Ze werkt aan een doctoraat 'Pastorale begeleiding van mensen met een verstandelijke beperking'.

Mensen in de zending anno 2014

De redactie van *TussenRuimte* sprak drie mensen, allen verbonden aan organisaties die actief zijn op het wereldwijde veld dat we zending of missie noem. We laten hen om beurten aan het woord om een goed beeld te geven van de overeenkomsten en verschillen in visie en organisatie.

Wederkerigheid

Nauta (KIA): 'Een uitzending van Kerk in Actie moet aan drie criteria voldoen. Er moet een wens of een vraag liggen van een partner. Dan komen wij in beweging. Dan vinden wij uitwisseling heel belangrijk. Uitzendingen zien wij als een manier van leren van elkaar binnen het wereldwijde lichaam van Christus. Deze wederkerigheid is voor ons een ijkpunt voor uitzendingen geworden. Het moet dus ook relevant zijn voor onze eigen kerk. Ten slotte zien wij uitzendingen vandaag als een integraal deel van het werk van Kerk in Actie. Dat betekent dat uitzendingen moeten passen bij onze twee aandachtsvelden, contextueel bijbellezen en christenen in minderheidscontexten.'

Van Eenbergen (MM): 'Bij onze uitzendingen staan de uitgangspunten van de rooms-katholieke sociale leer centraal. Het gaat altijd om menswaardigheid, solidariteit, het *bonum communum* en subsidialiteit. Dat laatste wil zeggen dat mensen ook zelf het initiatief nemen, dat de verantwoordelijkheid zo "laag" mogelijk ligt. In de reguliere uitzendingen gaat het erom dat onze partnerorganisaties sterker worden. *Empowerment*, of meer in hun kracht komen staan, is voor ons al lang een sleutelwoord. Het zijn doorgaans jonge, hoog opgeleide mensen die als reguliere missionaire werkers worden uitgezonden. Aan het begin van hun uitzending staan ze vaak nog aarzelend ten opzichte van het geloof. Ze moeten wennen aan de titel missionair werker. Maar na twee, drie of vier jaar uitzending zijn ze meestal "besmet" met het missionaire virus, zij voelen wat het betekent en dat het niet alleen religieus bezig zijn is. Ze komen terecht in een wereld die vanzelfsprekend religieus is. Onze meeste partners zijn *faith based* organisaties.'

Kuijpers (ECM): 'Het is een spannende tijd in Europa. Er moet iets ouds afgebroken worden en we moeten open staan voor iets nieuws. Dit vraagt om een bepaald type mens. Ik denk dat Europa een continent is waar de komende jaren de kerk opnieuw geschiedenis moet gaan schrijven. We moeten onszelf als het ware opnieuw uitvinden en hier willen we een dienstverlenende rol in spelen. Wij zijn niet per se de pioniers, daar zijn netwerken voor. We komen graag in het tweede gelid in de dienstverlening, toerusting, coaching en het mentoraat, zodat mensen zelf leren hoe zij zich geestelijk groeiend en effectief kunnen inzetten.'

Kerk in Actie

Kerk in Actie (KIA) is de Protestantse Kerk in Nederland in actie. KIA heeft op dit moment 15 mensen voor een lange periode, langer dan twee jaar, uitgezonden. Er zijn 4 mensen in opleiding voor de projecten 'Contextueel Bijbellezen'. Daarnaast kent KIA een aantal korte uitzendingen. Dat zijn vrijwilligers. Soms gepensioneerden die twee maal per jaar korte tijd in een project werkzaam zijn. Ook is er het internationale jongerenprogramma van ICCO en Kerk in Actie, 'Togetthere', voor jongeren van 16 tot 32 jaar.

Rommie Nauta is programmamanager voor zending en werelddiaconaat bij Kerk in Actie.

Mensen met een Missie

Mensen met een Missie (MM) is de katholieke missionaire ontwikkelingsorganisatie, ondersteunt 350 projecten in Azië, Afrika en Latijns-Amerika en kent missionaire werkers. MM kent reguliere uitzendingen (15), permanente missionaire werkers (18), solidariteitsuitzendingen (5) en werkervaringsplaatsen (15). Mensen worden naar 17 focuslanden in Afrika, Azië en Latijns-Amerika gezonden. Alle uitzendingen passen binnen de uitgangspunten van de rooms-katholieke sociale leer.

Frank van Eenbergen is programmaverantwoordelijke voor Mexico en Guatemala en coördinator uitzendingen bij Mensen met een Missie.

European Christian Mission

European Christian Mission (ECM) is een internationale en interkerkelijke zendingsorganisatie met kantoren in acht landen. ECM richt zich uitsluitend op Europa en werkt in zo'n 20 landen met ruim 200 zendingswerkers, onder wie ruim 40 Nederlandse. ECM wil heel Europa bereiken met het evangelie en gelooft in gemeentestichting als strategie om dat te doen. ECM zoekt altijd aansluiting bij plaatselijke kerken en initiatieven.

Hans Kuijpers is directeur van European Christian Mission Nederland.

Concreet

Van Eenbergen: 'Samen met het Mexicaanse Frayba is er nu een mooi nieuw initiatief van internationale solidariteit ontstaan. Jongeren uit Nederland gaan er heen om daar voor een periode deel uit te maken van de gemeenschap. Ze hebben drie opdrachten: waarnemen, informatie vergaren voor Nederland en fondsen werven. Voor iedere maand die ze in Frayba zijn, worden ze geacht om € 750 aan fondsen bijeen te brengen voor Frayba. Dat geld vloeit weer terug in de gemeenschap. Zo wordt de investering die Mensen met een Missie en de gemeenschap van Frayba doen, terugbetaald. Het is een mooi model voor internationale samenwerking. We hopen dit model ook op andere plaatsen toe te kunnen passen en meer mensen uit te zenden voor een korte periode. Zo kunnen meer jongeren die levensveranderende ervaring meemaken en het "missionaire virus" oppakken.'

Kuijpers: 'Wij hebben een project in het voormalige Oost-Duitsland waar Christiaan en Kseniya Kooiman in samenwerking met de plaatselijke gemeente meehelpen met de opvang van randjongeren en -kinderen in achterstandswijken. Nederlandse werkers die daar wonen en meedraaien in het kerkelijk team van de plaatselijke kerk. Vroeger waren we vaak vanaf het begin betrokken bij kerkplanting. Nu staan we liever in het tweede gelid en doen we aan gemeentevernieuwing. Dat is vanwege het cross-culturele aspect. ECM gaat nooit zomaar naar een land, maar komt altijd op verzoek van mensen die elders wonen en zeggen: help ons, we komen er zelf niet uit.'

Nauta: 'De uitzending van Henk Vijver is een mooi voorbeeld van een wederkerige uitzending. Hij vormt een team samen met een Colombiaanse collega. Als Henk in Colombia is werkt hij onder het beheer van de kerk daar. Als zijn collega hier in Nederland is werkt hij onder het beheer van de kerk hier. Dit is een formule die erg krachtig is. In veel uitzendingen spreken wij wel over wederkerigheid, maar blijven wij toch in de sturende positie. Dat ondervangen wij in deze uitzending. Maar het is niet een model dat zomaar overal toegepast kan worden. Het is en blijft maatwerk.'

'Samen met internationale collega's ECM ons voorbereiden op de toekomst'

Geloof

Nauta: 'We leven niet meer in een tijd dat er besmuikt wordt gedaan over geloof, evangelie en evangelisatie. Onze medewerkers worden uitgezonden en leren hoe christenen elders omgaan met hun missie. Hun geloof komt daardoor in een stroomversnelling. Wat ze daar ontvingen, geven ze hier aan de kerk in Nederland. Zending begint in de kerk. De kerk moet een missionaire kerk worden. Dat betekent dat mensen hier vormen vinden om hun geloof uit te dragen in de samenleving. Onze zendingswerkers dragen daar aan bij. Ons werk gebeurt dus námens onze kerk, maar is zeker ook bedoeld vóor onze kerk.'

Kuijpers: 'Wij hebben mensen met een theologische basis nodig. Mensen die de algemene richtlijnen kennen vanuit de Bijbel over de

gemeente. Wij zijn interkerkelijk, maar we zijn in een nieuwe fase van het christelijk geloof aangekomen. De kerk als instituut werkt niet meer in Europa. De kerk moet weer opnieuw worden uitgevonden. Maar dan blijven er natuurlijk dingen vanuit de bijbelse grondtekst overeind staan. Mijn ervaring is dat er een groeiende groep mensen is die met verstand van kerkelijke historie er fris in staat en zoekt naar nieuwe mogelijkheden. Ze zijn niet zomaar een gewoon gemeentelid. Ze kijken verder.'

Van Eenbergen: 'Het gaat er ons niet om het christelijke geloof te verspreiden. We verwachten van onze missionaire werkers wel dat ze in hun handelen hun geloof laten zien. Vaak merk ik dat jongeren wel de juiste motivatie hebben, maar dat ik deze naar religieuze taal moet omzetten. Dat roept bij mij altijd ook de vraag op welke taal eigenlijk religieuze taal is. Maar de jongeren die wij uitzenden krijgen in de praktijk volop met religieuze taal te maken. Het verdwijnen van de specifieke religieuze taal in Nederland leidt soms tot problemen met onze partnerorganisaties in andere delen van de wereld. Ik moedig de jongeren daarom aan om de tijd te nemen de taal waarin het geloof zich uitdrukt te leren.'

Leeftijden

Van Eenbergen: 'De trend is dat we vooral jongere mensen als reguliere uitzendingen krijgen, gezinnen zijn eigenlijk afgevallen. Ook hebben we nogal wat oudere uitgezondenen, de zogenaamde permanente missionaire werkers. Mensen die eigenlijk bijna geëmigreerd zijn, maar wel heel missionair actief zijn. En we hebben nu via de zogenaamde

Alfons van Zijl (MM) bij Justice and Peace, dat opkomt voor de lokale bevolking in de Filippijnen

werkervaringsplaatsen ook een vorm waar jonge onervaren mensen een beroep op kunnen doen. Jonge mensen zijn interessant voor ons, omdat zij een traditie voort kunnen zetten en ook internationale samenwerking in Nederland op de agenda kunnen houden.'

Nauta: 'We zien de laatste tijd onder de mensen die worden uitgezonden twee categorieën: jonge mensen die aan het begin van hun werkzame leven staan en mensen die wat ouder zijn, van wie de kinderen al de deur uit zijn. Het is begrijpelijk dat deze groepen zich melden. Mensen met schoolgaande kinderen kiezen niet snel voor een periode in het buitenland. We zijn ook heel terughoudend in het uitzenden van deze categorie. We zenden graag jonge mensen uit. Zij komen weer terug en delen hun ervaringen met de kerken hier. Zo hebben we nu een groep heel jonge mensen die uitgezonden zullen worden naar projecten voor contextueel bijbellezen.'

Kuijpers: 'Bij ons zijn er genoeg jonge gezinnen die we uitzenden. Er komt wel meer bij kijken. Dat heeft te maken met het welzijn van het gezin, vooral natuurlijk als het gaat om de scholing van de kinderen. Wij blijven natuurlijk binnen Europa. Dan is de culturele omslag minder groot. Er is in het algemeen betere scholing voorhanden. Nog iets. Zending wordt steeds meer advies geven, bijvoorbeeld aan een kerk in Albanië. Dan reis

je heen en weer. Er komt langzamerhand een andere dynamiek in het helpen en ondersteunen. Inhoudelijk is het ook een uitdaging om in landen die nu nog 'achter' lijken te lopen in ontwikkeling, al de adviezen van morgen te geven. Secularisatie en ontwikkeling gaan in die landen namelijk vaak sneller dan dat het geval was in West-Europa.'

Theologen

Nauta: 'We merken bij de meeste van onze partners dat op allerlei vakgebieden volop plaatselijke deskundigen beschikbaar zijn. De wereld is veranderd. Het opleidingsniveau ligt in veel landen veel hoger dan enkele decennia geleden. Partners vragen zich steeds vaker af: waarom zouden wij een Nederlander op deze post willen? Ze zijn soms zelf beducht voor een buitenlandse kracht, want ze weten niet wie ze toegewezen krijgen. Wat wij vanuit het Westen wel kunnen bieden zijn *consultants* die voor korte tijd een adviserende rol vervullen. Daarnaast zijn het de theologen die het leerproces tussen kerken op gang kunnen brengen. Het uitzenden van jonge theologen is in het bijzonder een investering in de kerk hier. Zij worden na terugkeer niet zelden jongerenwerkers of missionair werkers. Dat zijn in Nederland heel zware posten. Na hun uitzending zijn ze beter berekend op dat werk en staan ze er anders in.'

Kuijpers: 'Een enkele keer zenden wij mensen uit die ter plekke hun beroep uitoefenen. Dit heeft iets heel aantrekkelijks. Het is natuurlijk heel lastig om een baan te zoeken in het buitenland, maar het maakt je aanwezigheid wel wat laagdrempeliger. Of dit echt een trend zal worden is de vraag, maar wij willen dit wel faciliteren. Maar het gaat ons toch om samenwerking in geloofs- en gemeenteopbouw. Onze link met de plaatselijke gemeente in Nederland is de zendeling die wordt uitgezonden. Wij zien wel grote veranderingen. Onze mensen hebben nu een visie op de samenleving en hoe deze kan veranderen door een levendige kerkelijke gemeenschap. Vroeger was men meer geneigd na te denken over het kerkmodel met al haar eigenaardigheden. Nu richt men zich meer op de samenleving en hoe deze door de kerkelijke gemeenschap beïnvloed kan worden. Hier speelt visie op "een betere wereld" een grotere rol en niet per se ondernemerschap en management. Het is een veel holistischer beeld dan voorheen.'

Van Eenbergen: 'Onze permanente missionaire werkers houden zich vooral bezig met pastoraal opbouwwerk, *justice and peace*-initiatieven en mensenrechten. Ze functioneren doorgaans heel goed. Doordat ze lang op een plek blijven, bouwen ze uitgebreide netwerken op. Onder de permanente missionaire werkers zijn ook religieuzen uit de ordes. Mensen met een Missie is ooit opgericht als dienstverlening voor missionarissen, onder de naam CMC. Dat erfgoed willen we bewaren. Bij de religieuzen uit de ordes zit vaak ruimte voor verandering en beweging. Ik denk bijvoorbeeld aan de *Hermanas Lauras* in Colombia, die daar door alle partijen die betrokken zijn in het conflict geaccepteerd worden en daarom fantastisch werk verrichten. Zulke ruimtes zoeken we als Mensen met een Missie ook graag op. We bevinden ons graag op het snijvlak van kerk en samenleving.'

Contextueel bijbellezen (KIA/CEBI) in Brazilië

Motief

Nauta: 'Ons motief voor uitzendingen is steeds minder "wij weten het en wij zullen het met hen delen". Natuurlijk is er wel iets te delen. Maar andere motieven spelen een voornamere rol. Neem de uitzendingen in het kader van christenen in minderheidscontexten. Daarin is het element van bemoediging belangrijk. Maar ook het motief van leren. Hoe leef je als christen in een minderheidspositie in een multireligieuze context? Dat is ook in Nederland een belangrijke vraag. Op veel plaatsen in de wereld is die vraag op een andere manier aan de orde. In Pakistan bijvoorbeeld waar de situatie onveilig is te noemen. Daar kunnen wij van leren. Maar het is ook belangrijk dat we daar een "getuige" heen sturen die met de kerk kan meeleven en onze solidariteit tonen. Dat wordt ook enorm gewaardeerd door onze Pakistaanse partnerkerk.'

Kuijpers: 'Er is dus een zendende gemeente en een ontvangende gemeente. Het verzoek komt uit de ontvangende gemeente met een passie en visie. Daar is God al aan het werk. Cross-cultureel heeft altijd het nadeel van het eerst moeten leren van de taal en de andere cultuur. Het voordeel is dat er gemakkelijk buiten de box gedacht kan worden. Zo ontwikkel je een andere blik of aanpak. Het is belangrijk om te waken voor het koloniale binnen de zending. Kom niet met een voorgestelde visie: zo ziet de kerk eruit en wij gaan wel eens even een nieuw filiaal openen. Omgekeerd verwachten wij ook van buitenlanders dat zij ons komen helpen. De vraag is altijd: hoe willen we zelf geholpen worden door een buitenlander? Van dat omgekeerde denken moeten we ons bewust zijn als we naar het buitenland gaan. Gemeentestichting is steeds meer het aansluiten bij een beweging van mensen die Jezus willen volgen en in hun wijk, cultuur aanwezig en van belang willen zijn. En daar kunnen wij bij helpen. En in geholpen worden.'

Van Eenbergen: 'Het uitzenden van mensen behoort tot onze *core business*. Dat is het altijd geweest, maar vandaag zeggen we dat weer iets harder. Missionaire werkers leggen directe banden. Dat kan niet via e-mail alleen; daar moeten ménsen tussen zitten. Het geeft onze partners het gevoel dat zij het waard zijn een blanke uit een rijk land naast zich te hebben. Het toont dat het Noorden nog steeds interesse heeft. Om het theologisch te zeggen: met onze uitzendingen willen we uiteindelijk bijdragen aan het realiseren van het Rijk Gods, waarin voor iedereen een plaats is. Jezus inspireert ons op te komen voor anderen, de strijd aan te gaan, iedereen een plek te geven.'

— Laura Dijkhuizen is coördinator Opleiding Missionair Werk bij het Evangelisch College.
— Aart Mak is predikant en verbonden aan de stichting Kerk zonder Grenzen die onder andere uitzendingen verzorgt via Radio Bloemendaal.
— Wilbert van Saane was tot voor kort stafmedewerker van de Nederlandse Zendingsraad en is deze zomer uitgezonden als studentenpastor in Beiroet.

Tijd voor verandering

Pleidooi voor samenwerking in missionaire training

Missionair werk staat hoog op de kerkelijke agenda's. Te midden van de vele missionaire experimenten klinkt de roep om degelijke missionaire training inmiddels luid en duidelijk. Hoe nodig is missiologisch onderwijs en waar valt dat te halen? Tijd voor herbezinning.

Dit jaar sloot het Hendrik Kraemer Instituut (HKI), Nederlands oudste zendingsopleiding, definitief de deuren. Zendingsorganisaties zetten de voet niet dwars, zendingsmensen accepteerden het met mild gemopper en de kerkelijke pers berichtte er niet over. Daarmee kwam geruisloos een einde aan een gerenommeerde protestantse zendingsopleiding die ruim tweehonderd jaar bestond.
Niet dat er in Nederland nu in het geheel geen zendingsopleiding meer bestaat. Met een staf van tien docenten en rond de veertig fulltime studenten is het evangelicale Centre for Intercultural Studies Cornerstone te Beughen onbetwist het grootste missionaire trainingsinstituut in Nederland. Deze tweejarige opleiding van zendingsorganisatie WEC International is sinds 1989 in Nederland gevestigd. Cornerstone is echter voor velen in kerk en zending een grote onbekende. Verwonderlijk is dat niet, want de Engelstalige opleiding lijkt aan het opbouwen van samenwerkingsrelaties met Nederlandse kerken geen prioriteit te geven. Vanuit het buitenland en vanuit de WEC is er immers een constante instroom van studenten.
Het verhaal over zendingsopleidingen in Nederland is uiteraard breder dan HKI en Cornerstone. Op allerlei manieren wordt in missionaire opleiding voorzien. Zendingsorganisaties en kerken verzorgen dat deels zelf, theologische opleidingen bieden missionaire specialisaties aan en het krioelt van de trainers, consultants en overige deskundigen die een grote variatie aan trainingsmodules aanbieden. Opleiden voor zendingswerk wordt steeds vaker een bricolage van trainingsmodules die op verschillende plaatsen gevolgd worden. Voor de samenhang van de opleiding en de integratie van het leerproces is dat niet bevorderlijk. Maar het is altijd een betere weg dan helemaal geen opleiding volgen. Een toenemend aantal zendingswerkers gaat uit zonder enige zendingsopleiding. Via internet is alle kennis immers te krijgen, is dan het argument. Of het idee dat roeping geen opleiding vergt. De Geest zal leiden, en anders de coach via skype wel. Tijd voor herbezinning.

Zendingsopleiding nog nodig?

Je kunt je afvragen wat er feitelijk aan de hand is, want de sluiting van het HKI is opmerkelijk. Juist de laatste jaren staat missionair werk immers hoog op de kerkelijke agenda's. Zending in Nederland, gemeentestichting, *fresh expressions of church*, pioniersplekken en *emerging missional church* staan volop in de belangstelling. Te midden van de vele missionaire experimenten klinkt de roep om degelijke missionaire training inmiddels luid en duidelijk. Enkele theologische instituten springen in dat gat, maar zij kunnen de lacune maar gedeeltelijk vullen. Missiologisch onderwijs is immers niet hetzelfde als missionaire training. Als in een missionaire opleiding iets van belang is, dan is het wel leren in radicale oecumene. We zeggen weliswaar de verlegenheid voorbij te zijn, maar feit is dat we bij het missionaire werk meer vragen dan antwoorden hebben. Juist omdat het niet lukt om in het isolement van ons eigen kerkgenootschap of geestelijke stroming het missionaire wiel opnieuw uit te vinden, hebben we elkaar nodig om – over grenzen van kerk en cultuur heen – te bevatten hoe Gods evangelie in deze wereld gestalte kan krijgen.
Het vinden van die nieuwe gestalte is niet voorbehouden aan theologen en

Als in een missionaire opleiding iets van belang is, dan is het wel leren in radicale oecumene

theologische opleidingen. Meedenken en -werken vanuit andere disciplines en beroepsgroepen is dringend nodig. De ervaring wijst uit dat theologen lang niet altijd geschikt zijn voor missionair werk. Ooit was het onder zendingswerkers zelfs *bon ton* om te zeggen dat academisch geschoolde theologen per definitie ongeschikt waren om zendingswerk te doen. Ze zouden te zeer vastzitten aan theologische traditie en institutioneel denken.
Sommigen zullen overigens kortweg stellen dat zendingsopleiding slechts een restant is van een koloniaal verleden. En dat het dus maar moet verdwijnen. Zending, maar ook evangelisatie, zou staan voor eenrichtingsverkeer, superioriteitsgevoel en beschavingsdenken. Toen Afrikaanse kerken onder leiding van de Keniaan John Gatu in 1971 een moratorium op het uitzenden van zendingspersoneel eisten, deden ze dat inderdaad niet zonder reden. Gatu beschouwde het uitzenden van zendingswerkers als een hindernis voor kerken in het Zuiden om hun eigen identiteit te ontdekken. Westerse zendelingen hielden de touwtjes te lang in handen en beletten jonge kerken om hun eigen theologie en kerkstructuren te ontwikkelen.

Wie volhoudt dat zendingsopleiding een restant is van een koloniaal tijdvak en achterhaald superioriteitsgevoel, ziet over het hoofd dat er de laatste vijftig jaar veel veranderde. In de missionaire contacten kwam een groot accent te liggen op gelijkwaardigheid en partnerschap. Zending in zes continenten, wederkerig personenverkeer, uitwisselingsprogramma's en intercultureel leren kregen gestalte. Bovendien kwamen we tot de overtuiging dat zending in eigen land eveneens nodig is. Een missionaire opleiding die wederkerig leren en leren in radicale oecumene als uitgangspunten heeft, kan daarom een belangrijke bijdrage leveren aan de zoektocht naar een missionaire gestalte voor de kerk in Nederland.
De commissie voor zending en evangelisatie van de Wereldraad van Kerken (CWME) organiseerde in 2012 een consultatie over missionaire training in Europa. Met zorg kwam zij tot de slotsom dat theologische opleidingen in hun curriculum onvoldoende plaats inruimen voor de urgente missionaire vragen. De aandacht blijft te zeer gericht op de '*inherited church*', terwijl deze snel afkalft en er juist behoefte is aan de ontwikkeling van een missionaire hermeneutiek. De commissie pleitte daarom voor de ontwikkeling van nieuwe trainingsprogramma's en de vorming van missionaire expertisecentra. De constatering dat er in de Europese context geen bruikbaar academisch handboek voor evangelisatie meer bestaat, leidde zelfs tot het besluit om in die lacune te voorzien. Daaraan wordt inmiddels gewerkt.

Discussies over zendingsopleiding

Als missionaire opleiding blijvend nodig is, zoals de Wereldraad aangeeft, dan is de vraag waar en hoe adequate missionaire training vorm kan krijgen. Moet dit gestalte krijgen in zelfstandige zendingsopleidingen, in theologische instituten, in beide of nog weer anders?
In de discussies over missionaire opleiding die in de twintigste eeuw plaatsvonden, stond vooral de roep om oecumenische samenwerking én om herinrichting van het theologisch onderwijs centraal. Zo bepleitte de Wereldzendingsconferentie te Edinburgh (1910) in missionaire training prioriteit te geven aan oecumenische samenwerking. Het bleek niet gemakkelijk om dat goed vorm te geven. De conferentie in Tambaram (1938) noemde zendingsopleiding zelfs de zwakste schakel in het hele zendingswerk. Dat neemt echter niet weg dat de kwaliteit van missionaire opleidingen in de periode 1910-1940 enorm toenam. In Nederland werd dat duidelijk door de voortdurende aanscherping van de toelatingseisen tot de opleiding en de omvorming van de Nederlandse Zendingsschool tot Zendings*hoge*school (1936).
Na de Tweede Wereldoorlog werden 'zendingskerken' tot zelfstandige partnerkerken. De opleidingsdiscussie verschoof daarom steeds meer van de zendings-

werkers naar het op te leiden lokale kerkelijk kader. Met het oog op ook daarvoor benodigde kwaliteitsverbetering werd in 1958 het *Theological Education Fund* (TEF) opgericht. Vooral in de jaren zeventig riep dit fonds op tot vernieuwing van het onderwijs door een focus op contextualisatie en oecumenisch leren. Het kwam in deze tijd tot sterke groei van *theological education by extension*, een model dat een startpunt nam in de maatschappelijke context van de student en dat afrekende met theologisch onderwijs in de collegezaal. Aan theologische instituten kwam het onderwijs over de zending van de kerk in deze periode echter op steeds grotere afstand te staan van het onderwijs over kerkopbouw. Mis-

Gemiste kans om professionele training voor werk in kerk en zending dichter bij elkaar te brengen

siologie en ecclesiologie raakten van elkaar verwijderd. Aan westerse instituten leidde ook het postkoloniale denken tot marginalisering van het zendingsonderwijs. De normatieve kant van de missiologie wekte irritatie. Tegen het eind van de twintigste eeuw was het vak vaak vervangen door interculturele theologie, interculturele hermeneutiek of wereldchristendom. Ook in Nederland is deze ontwikkeling zichtbaar.

Positionering en vorm van de zendingsopleiding

Het is de vraag of academische theologische instellingen adequate missionaire training kunnen bieden. Zij leiden hun studenten immers primair op om gelovigen geestelijk te begeleiden. In die rol zijn theologen vertolkers van de traditie, maar ook hoeders daarvan. In missionair werk komt echter een wereld in beeld die zich vooral op de rand van de kerk en daarbuiten bevindt. Dat vergt het vermogen om buiten gebaande paden te treden en het evangelie missionair te verbinden aan niet-kerkelijke contexten.
Bovendien zijn deze opleidingen sterk wetenschappelijk georiënteerd. Zij moeten zich bewegen binnen de marges van accrediteringseisen. Missionaire training heeft echter slechts gedeeltelijk betrekking op theologie als wetenschap. Taal- en cultuurstudie, communicatieve vaardigheden en projectmonitoring maken ook deel uit van een zendingsopleiding. Bovendien is missionaire vorming niet uitsluitend bedoeld voor (aanstaand) theologen, maar voor allen die zich willen voorbereiden op missionair werk.
Hbo-opleidingen theologie hebben in dit opzicht meer mogelijkheden. Als beroepsopleiding kunnen zij ruimte nemen voor de in de beroepssituatie benodig-

de vaardigheden, ook als dit niet strikt tot het domein van de theologie behoort. De praktijk maakt duidelijk dat zij deze mogelijkheid ook aangrijpen, want diverse hbo-opleidingen bieden inmiddels een specialisatie aan in missionair werk. Een nieuwkomer in dit veld is de driejarige deeltijdopleiding missionair werk van de Evangelische Theologische Academie (ETA). Het curriculum beoogt de student in brede zin voor te bereiden op missionair werk en verbindt daarom een stevig accent op bijbels-theologisch onderwijs met praktisch-theologische vakken.
Het eenjarige master-programma 'missionaire gemeente' aan de Theologische Universiteit Kampen, waaraan gemeentestichter en missioloog Stefan Paas verbonden is, vormt een academische uitzondering. Dit master-programma richt zich niet op theologen, maar op missionair leidinggevenden en *reflective practitioners*. De opleiding beoogt academische reflectie te verbinden met het missionaire handwerk. In opzet lijkt het op de *professional master degrees* van hbo-opleidingen, waarin eveneens reflectie op de beroepspraktijk centraal staat.
De Protestantse Kerk in Nederland heeft recent een tweejarige specialisatie 'missionair werk' ontwikkeld, die wordt gefaciliteerd door het Protestants Centrum voor Toerusting en Educatie (PCTE). Predikanten en kerkelijk werkers, die met hun gemeente een missionaire verandering willen inzetten, kunnen deelnemen. Uniek voor deze cursus is dat leden van de kerkenraad ook een deel van de opleiding volgen.

Buiten gebaande paden treden en het evangelie missionair verbinden aan niet-kerkelijke contexten

Zendingsorganisatie Frontiers hanteert een geheel ander trainingsmodel. Voorafgaand aan uitzending naar het buitenland verzorgen zij een meerjarige *training-on-the-job*, waarbij de aanstaand zendingswerker in een multiculturele context wordt opgeleid. Pas als blijkt dat de kandidaat over voldoende vaardigheden beschikt of deze verworven heeft, kan uitzending volgen. Ook de Christelijk Gereformeerde Kerken ontwikkelden initiatieven om te komen tot een dergelijk studiewerktraject voor gemeentestichters.

Adequate zendingsopleiding vergt meer

Missionaire training krijgt nu gestalte in zelfstandige missionaire opleidingen, in theologische instituten en in *training-on-the-job*. Optimale en adequate missionaire training vergt meer. Samenwerking en oecumene vormen daarin sleutelbegrippen.

Een missionair trainingsinstituut dat gelieerd is aan een theologische instelling kan belangrijke kwaliteitsimpulsen krijgen. De academie biedt meerwaarde door reflectie en onderzoek. Het omgekeerde is echter ook het geval. Een zendingsopleiding reikt de academie vanuit meerdere disciplines missionaire vragen aan en daagt de theologische wetenschap gedurig uit de kerkelijke traditie opnieuw te doordenken. Professionele *training-on-the-job* is een prachtig model, zolang multidisciplinaire ondersteuning vanuit de opleidingsinstituten gewaarborgd is. *Trainees* op hun beurt kunnen opleiders behoeden voor een al te theoretische behandeling van de missiologie.
Bij de vorming van de Protestantse Theologische Universiteit (PThU) is overwogen om het HKI te liëren aan de academische opleiding. Daarvan is helaas afgezien omdat de zendingsopleiding ook training bood op subacademisch niveau. Daarmee is een belangrijke kans gemist om professionele training voor het werk in kerk en zending dichter bij elkaar te brengen. Wellicht dat nu plaatsvindende gesprekken met de nieuwe rector van de PThU (oud-zendingspredikant en oud-docente van het HKI) nieuwe kansen bieden voor de vorming van een aan de universiteit gelieerd missionair trainingsinstituut.
Het adequaat opleiden van missionair werkers vergt bovenplaatselijke, interconfessionele en intercollegiale training. Wordt missionaire opleiding binnen de eigen zendingsorganisatie, kerk of eenmansbedrijf getrokken, dan zal het niet tot de nodige kruisbestuiving komen en bestaat het risico dat ieder zelf het wiel wil uitvinden. Kwalitatieve en theologische toetsing van het onderwijs ontbreekt dan ook. De vraag van zendingsman Newbigin '*What must we be?*' kan niet anders dan in de oecumenische breedte geadresseerd worden. Slechts in de spiegel van de ander leren we onszelf en onze blinde vlekken kennen.
De praktijk in Nederland doet vrezen dat de opleidingsenergie versnipperd blijft. Er is veel opleidingsactiviteit met betrekking tot missionair werk, maar instituten en individuele aanbieders zijn elkaars concurrent.

Het is de vraag hoe lang kerken en organisaties zich het versplinterde missionair trainingsaanbod nog kunnen veroorloven. Theologisch en praktisch zijn er grote verschillen zichtbaar in het opleidingsaanbod. Toch slaagden de acht hbo-opleidingen theologie er met groot gemak in om de missionaire competenties voor het domein vast te stellen. Het is dus zeer wel mogelijk om overeenstemming te bereiken over de vraag waartoe we missionair werkers willen opleiden en over welke vaardigheden zij moeten beschikken.

— Gerrit Noort is directeur van de Nederlandse Zendingsraad.

Van de sokken

In een vorig leven kwam ik collega's tegen die een aantal jaren in de zending hadden gewerkt. Zelf diende ik een aantal jaren een gemeente in Paramaribo, niet in de zending, maar toch. Wat ik steevast bij anderen herkende, was dat ze anders teruggekomen waren dan ze gingen. De mate waarin ze een vast omlijnde boodschap wilden brengen deed er niet eens erg toe. Het sterkste voorbeeld was er een van een predikant die in de jaren zestig naar Jeruzalem ging om Joden te bekeren, maar terug kwam als iemand die in Nederland vooral kennis over de Joodse traditie ging verspreiden.
Ook mij veranderde het verblijf in de tropen. Ik moest na gaan denken over de verhouding tussen – in mijn geval – evangelie en de *winti*-wereld. Mijn preken werden soms wel heel anders begrepen dan ik zelf bedoelde. Zo vertelde een vrouw dat ze haar gestorven geliefde drie dagen na zijn dood 's nachts eten uit de koelkast had horen nemen. 'Dat is toch opstanding?' zei ze.
Bij het thema van dit nummer dacht ik aan deze prent van de Japanse Hokusai: 'A sudden gust of wind'. Ambtenaren onderweg met stapels papieren worden overvallen door een windvlaag. Niet alleen buigen de bomen op de voorgrond nogal door, ook komt de man rechts in de bocht in zijn knokige blote benen te staan. Papier heeft hij niet meer, hij doet alle moeite zijn grote hoed bij zich te houden. Of komen de papieren alleen van de figuur links voor? Dat waren er dan wel heel veel.
Wie de zending in gaat is als deze figuren in de plotselinge wind. Het kan niet anders: er komt een moment dat je netjes geordende stapel je uit de handen wappert. Of je ze ooit weer in de oorspronkelijke volgorde terug krijgt is de vraag, of je je hoed terug kunt vinden en je kleren weer netjes kunt plooien ook. De wind van de geest krijgt ook jou opnieuw van de sokken.

— Anne Marijke Spijkerboer is docent aan de leergang Kunst en K/Werk en predikant in Rijswijk.

Hokusai, 'A Sudden Gust of Wind', circa 1831, houtsnede, 26 x 38,5 cm

Groei orthodox protestantisme te Antwerpen

Sedert enkele jaren is er in Antwerpen een sterke groei van het orthodox-gereformeerd protestantisme. Volgens de laatste onderzoeken van de Faculteit voor Vergelijkende Godsdienstwetenschappen (FVG) te Wilrijk-Antwerpen, tevens initiatiefnemer van de *Gids Levensbeschouwelijk Antwerpen*, telt thans de havenstad meer dan honderd protestantse en/of evangelische kerkjes of gemeenten. Natuurlijk is er de door de Belgische overheid erkende Verenigde Protestantse Kerk in België (VPKB) met kerken aan de Lange Winkelstraat (*De Brabantse Olijfberg*, voorheen Hervormde Gemeente), de Sanderusstraat (*De Wijngaard*, voorheen Gereformeerde Kerk), en de Bexstraat (*De Christusgemeente*, voorheen Christelijke Zendingskerk) waar zich ook de *Église Protestante d'Anvers* bevindt. Naast deze protestantse kerken zijn echter de meer orthodoxe protestanten in opkomst. Wat dadelijk opvalt is dat te Merksem de Gereformeerde Gemeente (gesticht in 1962) enkele maanden geleden hun te klein geworden kerkje aan de Oude Bareellei verlieten om intrek te nemen in een nieuw aangepast gebouw aan de J. De Boeckstraat. Een prachtig ingerichte kerk, genoemd Protestants Centrum De Bron, met ruimte voor diverse activiteiten zoals bijbelstudie, kinder- en tienerclub plus een winkelruimte en een gezellige zolder voor de jongeren en enkele kamers voor Antwerpse studenten. Behalve deze Gereformeerde Gemeente is er in Deurne ook een vrij omvangrijke Christelijke Gereformeerde Kerk. Naast deze sterke invloed van het gereformeerd protestantisme (met Hollands calvinistisch tintje) telt Antwerpen – met Merksem, Hoboken en Mortsel aan kop! – een groeiend aantal protestantse gemeenten en kerken. Door de migratie van duizenden Afrikanen, Aziaten en mensen uit Zuid-Amerika en het vrij grote aantal asielzoekers uit het Midden-Oosten (vooral Iran) die zich bekeerden tot een christelijke gemeenschap, is het percentage van het protestantisme toegenomen met meer dan zes procent. In het algemeen zijn de meeste gemeenten pinkstergemeenten (*pentecostals*) die open staan voor de oecumenische gedachte. Veel van deze kerken vestigden zich in de stad in de jaren tachtig; tegen het einde van jaren negentig werd hun groei duidelijk zichtbaar. Uit onderzoek blijkt ook dat er (opnieuw) een bekeringsgolf is van rooms-katholieken naar de kerken van de Reformatie. In elk geval: de religieuze toekomst van de lage landen bij de Noordzee is vooral in deze tijd zeer discutabel! En discutabel betekent boeiend!

— Chris Vonck

Tussen Confucius en Calvijn

De tweede Hendrik Kraemerlezing, georganiseerd door Mechteld Jansen (PThU Amsterdam) als leerstoelhouder van de bijzondere leerstoel Missiologie van de Stichting de Zending van de Protestantse Kerk werd dit jaar gegeven door Aiming Wang, verbonden aan

het Nanjing Union Theological Seminary. Wang beargumenteerde enthousiast dat er een belangrijke rol weggelegd is voor het calvinisme in China, volgens hem de geheime oplossing voor de toekomst van China. Met name de middenklasse en de hogere klasse zijn gecharmeerd van het calvinisme. Zij kunnen een belangrijke rol spelen in de opbouw van het land. Verantwoordelijkheidsbesef, ondernemingsgeest, een gewetensvolle werkethiek en een diep sociaal bewustzijn zijn een direct uitvloeisel van deze opvattingen. Voor het Nederlandse publiek was het bijzonder om mee te maken hoezeer Wang op de hoogte was van de Nederlandse theologische traditie: zijn gedachtegoed is diep gevormd door onder andere de Synode van Dordrecht en de werken van Abraham Kuyper.

— Eleonora Hof

Opwekking 2014

Impressie van de Opwekkingsconferentie 2014 in Biddinghuizen

Pinksterzondagavond op de Wereld Expo van Opwekking 2014 gestaan. We hebben daar de stand van Leprazending bemand; op het terrein en langs de andere stands gezworven; de boekentent aangedaan en vooral veel muziek over ons heen laten gaan. Ondanks de drukte ontmoetten we toch bekenden. Met zestigduizend bezoekers, van wie er twintigduizend kampeerden, was het een recorddrukte. Maandag meldde het nieuws dat de vertrekkers uren in de file stonden. Gedurende die uren op de Expo komen we mensen tegen van alle kleuren van de kerkelijke regenboog. Was dat vroeger ook zo, of zijn we meer van elkaar gaan genieten, elkaar gaan herkennen in het geloof in die ene Heer, Schepper, Redder en Troost? Men loopt kriskras over dat terrein, zit in de zon op het gras, praat met elkaar. Bij de stand spreek je ouden en jongen. Jongeren vooral ook. Uit Nijkerk, plaatsen in Friesland, uit Limburg. Sommigen verrassen ons met hun kennis over lepra. Anderen stellen boeiende vragen. Weer anderen zijn moe, aan het eind van een warme dag en voelen zich overvallen wanneer je de aandacht probeert te trekken. Het is ook zo overweldigend. Er is zoveel te beleven wanneer je de stands af gaat. Zending in het Midden-Oosten, in het Verre Oosten, projecten in Ethiopië en Oeganda. Bijbels voor gesloten landen. Theologisch onderwijs, toerusting van pastors, alles komt op je af. Het is een feest: zo veel te doen in deze wereld, zo veel te ontvangen.

Contact gelegd met iemand uit een naburige stand, over hun werk en over wat wij doen in een en hetzelfde land. Wij kunnen wel mooi ideeën opperen over samenwerken, maar het moet bij de mensen ter plaatse klikken. Informatie uitgewisseld, na afloop, en contact gezocht met de vertegenwoordigers overzee. En ja hoor, interesse gewekt om elkaar aan te zien, om lokaal mogelijkheden te onderzoeken.

Het doet goed elkaar te ontmoeten, lief te delen. Het leed zal ook wel overvloedig gedeeld zijn. Met Pinkstermoed naar huis gereden, het leven van alle dag weer in.

— Piet Both

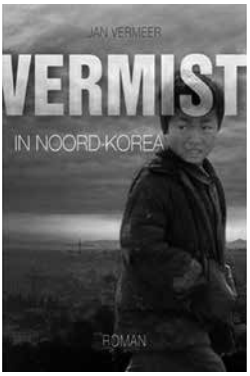

Jan Vermeer, *Vermist in Noord-Korea*, Amsterdam: Ark Media, 2014, 257 bladzijden, ISBN 978-9-03380-051-1, € 15,95

Deze roman leest als een spannend jongensboek dat speelt in de tijd van de bezetting. Maar schijn bedriegt. Naast de heroïsche geheimzinnigheid in het verzet, de honger en de ontberingen die wij kennen van de verhalen uit de Tweede Wereldoorlog wordt de wereld rondom de hoofdpersoon steeds grijzer en grimmiger. De zoon van een christelijke voorganger in Noord-Korea heeft niet alleen moeite met het oneerlijke systeem dat van bovenaf het land in zijn grip houdt, maar worstelt ook met de verwachtingen van zijn ouders dat hij de taak van zijn vader zal overnemen.
Vermeer verstaat de kunst om het verhaal zodanig op te bouwen dat dit niet loodzwaar aanvoelt maar de lezer voorzichtig meeneemt in de wereld van vervolging, onderdrukking, martelingen en machtsmisbruik waarin hij zelfs de agressor een menselijk gezicht weet te geven. De verwijzingen naar het 'Westen' door middel van liedjes en bekende literatuur werken als herkenbare gevoelsreflecties die knap verweven zijn in dit 'ver-van-ons-bed' verhaal. Door het verhaal klein te houden – alles speelt zich af rondom dezelfde hoofdpersoon en zijn gezin – blijft de lezer mee(be)leven en kan de wereld zoals deze eruit ziet in Noord-Korea, dichtbij komen. Natuurlijk zijn er situaties die wellicht rieken naar te veel toevalligheden, maar daarvoor is dit een roman en geen verslaglegging van feiten. Dit doet wat mij betreft geen afbreuk aan het verhaal, maar stemt daarentegen tot nadenken over de voorzienigheid van een almachtig (?) God in moeilijke, zo niet onmogelijke omstandigheden.
Vermeer, van huis uit journalist, werkt voor Open Doors, de Nederlandse organisatie die zich inzet voor vervolgde christenen wereldwijd. Zijn reizen naar onder andere Noord-Korea hebben zijn zicht op de Bijbel en het volgen van Jezus enorm veranderd. Door te schrijven neemt hij de lezers mee in deze ontwikkelingen en deelt daarbij zijn bewogenheid voor christenen in nood.

— Laura Dijkhuizen, coördinator Opleiding Missionair Werk bij het Evangelisch College

In search of Health and Wealth. The prosperity Gospel in African, Reformed Perspective, a special edition of the *Word & Context Journal*, onder redactie van Herman Kroesbergen, Lusaka, Zambia: Justo Mwale Theological University College, 2014, 140 bladzijden, ISBN: 978-1-86804-285-2, $ 10,95

De grotendeels door theologen uit Zambia geschreven bundel is ontstaan uit nood. Steeds vaker voelen de bestaande oude, op de Reformatie gebaseerde kerken in Afrika de hete adem van de uiterst populaire gemeenschappen die het welvaartsevangelie omhelzen. Conflicten, vaak innerlijk, bij de gelovigen zelf, zijn het gevolg. In het boek is een typisch reformatorische reflex te bespeuren: veel studie in de bronnen of dit evangelie wel klopt met de Bijbel. Tegelijk wordt er ook nuchter gewezen op het egocentrisme, de machtsvorming en de leugenachtigheid van vele voorgangers die suggereren dat geloven leidt tot rijkdom en zelf daarin graag het lichtend voorbeeld zijn. Maar waar zoveel armoede heerst, is haast niet te vechten tegen deze als geloof vermomde ideologie. Wat is dan tegengif ? Gewezen wordt nogal eens op een holistische aanpak, op de eenheid met Christus en dus ook zijn lijden, op gehoorzaamheid en overgave als grondslagen van het christelijk geloof. Interessant is ook de poging van Banda om helder te krijgen wat genezing betekent in bijbels perspectief. Samensteller Kroesbergen onderkent echter ook een authentieke behoefte om via de religie het leven te vieren en te genieten. Maar wanneer is het echt en wanneer dwaasheid en najagen van lucht? Hij hanteert de beroemde uitleg van Kierkegaard van de binding van Isaac (Genesis 22) als een lakmoesproef om te onderscheiden tussen die twee, waarbij hij waarden noteert als dankbaarheid, berusting, een zekere eenzaamheid en de liefde tot God in plaats van de liefde voor jezelf. De bundel sluit af met een culturele analyse. Ook in Zambia doen het internet en de steeds verder doordringende globalisering van de cultuur hun invloed gelden. Dus staan de traditionele kerken met hun oude, trage boodschap al gauw aan de zijlijn. Ook om die reden – de overeenkomsten tussen kerk-zijn in Afrika en kerk-zijn in Europa – is dit boekje een aanrader.

— Aart Mak, predikant en verbonden aan de stichting Kerk zonder Grenzen

Umberto Pasolini
Still Life
2013

De film *Still life* gaat over John May (Eddie Marsan), een man die bij een begrafenisonderneming werkt. Hij doet zijn werk heel nauwgezet. Vooral als het gaat om een begrafenis van iemand die volstrekt eenzaam is en geen familie of vrienden lijkt te hebben, haalt hij alles uit de kast. Hij gaat alles na om toch mensen op het spoor te komen die die persoon gekend hebben: een oude vriend uit het leger, kinderen die lang geleden met hun moeder gebroken hebben, voormalige buren met wie de contacten verwaterd zijn. En dan gebeurt het wonder: eigenlijk gebeurt het nooit dat er niemand op de begrafenis van zo iemand aanwezig is. Sterker nog, uit de verhalen die deze mensen vertellen die deze persoon ooit gekend hebben weet hij dat te halen waardoor zijn of haar begrafenis toch nog een persoonlijk karakter krijgt. Maar omdat dit werk zoveel tijd kost, doet hij te weinig begrafenissen en wordt hij ontslagen. Op zijn dringend verzoek mag hij nog één begrafenis doen, de laatste. Nu haalt hij helemaal alles uit de kast.

Het einde is schokkend en ontroerend tegelijk. Ik verklap het einde niet. Maar het zet je wel aan het denken, want de film is gruwelijk actueel. Vorig jaar waren er 1900 eenzame uitvaarten. Het aantal neemt enorm toe.

De film zet ons bij de vraag wat gemeente-zijn betekent, wat verbondenheid is, en waarom mensen elkaar laten vallen. Hij gaat ook over de vraag of onze moderne samenleving deze eenzaamheid niet in de hand werkt. Kortom, allemaal vragen die direct te maken hebben met het evangelie van Christus.

— Freek L. Bakker, docent Interculturele theologie, hindoeïsme en boeddhisme aan het departement Theologie van de Universiteit Utrecht

Stilte in Florence

Tot de hoogtepunten van de afgelopen zomervakantie behoorde een bezoek aan Florence, die uitpuilende schatkamer van renaissancekunst. De Duomo, met zijn imposante koepel, rijk gedecoreerde westgevel en volledig met marmer beklede muren trekt als een magneet. Het bijwonen van een Engelstalige mis op zaterdagmiddag lijkt mijn reisgenoten en mij een mooie manier om kennis te maken met de Florentijnse kerkmuzikale praktijk. Een prettige bijkomstigheid is dat we de kathedraal kunnen bezoeken zonder lang in de rij te staan. Als echter de orgelbank onbezet blijft en er geen muzieklessenaar voor eventuele zangers te bekennen is, beginnen we te vrezen dat er geen noot gaat klinken. Die angst wordt bewaarheid, en ik kan u verzekeren dat er nauwelijks iets ontluisterenders denkbaar is dan een gesproken Gloria.

Enkele dagen later begeef ik me naar de synagoge van Florence, de Tempio Maggiore Israelitico. Dit indrukwekkende bouwwerk werd voltooid in 1882. Het vierde gebod werd en wordt er strikt nageleefd en het ontbreken van geschilderde of gebeeldhouwde (bijbelse) figuren doet – vooral in deze stad – weldadig aan. Ook de stilte is een verademing bij al het rumoer van buiten. Ik verlaat het gebouw met een cd uit de winkel: *La casa dei canti* (2011). De schijf bevat gezangen voor belangrijke feestdagen, zoals die klinken in de synagoge van Florence. Tot mijn verrassing bevat de cd ook enkele historische opnamen, waaronder één van 'Hatikva', dat begeleid wordt op harmonium. De stem van de chazan is zeer expressief, licht nasaal en heeft een snel vibrato. Reeds de eerste noten brengen ontroering teweeg. Bij enkele andere gezangen valt de Italiaanse invloed op, zoals een Florentijnse melodie in zes-achtste maat. De zangwijze is vergelijkbaar met de synagoge zelf: monumentaal en rijk versierd. Op een ongedachte manier kan ik zo toch kennis maken met een aspect van de Florentijnse religieuze muziek.

— Sebastiaan 't Hart, kerkmusicus en muziekredacteur

Leerhuis-serie oosterse christelijke teksten

In het Franciscushuis in Den Bosch vindt dit najaar weer een reeks van vijf leerhuisavonden over oosterse christelijke teksten plaats. Enkele mooie evangelieverhalen staan centraal: de Parabel van de Zaaier, het Onze Vader, de Verloren Zoon, Jezus bij Martha en Maria, Lazarus' opwekking, de Bruiloft van Kana en Maria Magdalena's ontmoeting met de verrezen Christus. Inspiratiebron is de visie van oosterse kerkvaders op deze verhalen: Chrysostomus, Cyrillus en Origenes, maar ook een onbekende als Elisje Vartaped uit het verre Armenië en een enkele westerse kerkvader (Augustinus, Ambrosius). 25 september, 16 oktober, 6 november, 4 december en 18 december van 19.45-22.15 uur. Leiding: ds. Paul van der Waal, Leo van Leijsen (Katholieke Vereniging voor Oecumene) en Aline Verbaas. *www.oecumene.nl*

27 september Missionaire oriëntatieklas

Het Missionair Adviescentrum van EA-EZA organiseert op 27 september een Missionaire oriëntatieklas. Onder leiding van ervaringsdeskundigen komen vragen aan bod als: Wat zegt de Bijbel over zending? Wat is zending vandaag? Waar liggen mijn passies en talenten? De Missionaire oriëntatieklas is een eerste stap om te oriënteren op zending en te onderzoeken wat eventuele vervolgstappen zijn. Aansluitend is er de mogelijkheid om een afspraak te maken met een adviseur. Opgave bij Arjan Schoemaker: *info@missionairadviescentrum.nl*

20-28 september Vredesweek

Dit jaar staat de Vredesweek, georganiseerd door PAX, in het teken van ontwapening onder het motto 'Wapen je met vrede'. Tientallen lokale initiatieven vragen aandacht voor moedige vredesactivisten in binnen- en buitenland. Daarnaast zijn er 'de Nacht van de Vrede', de Vredeszondagen in kerken en de Internationale Dag van de Vrede op 21 september. *www.paxvoorvrede.nl*
Voor de Wereldraad van Kerken staat deze week in het kader van vrede in Israël-Palestina, met bijzondere aandacht voor het lot van Palestijnse gevangenen onder het thema 'Let my people go'. Voor iedere dag van de week is er een speciale intentie voor gevangenen en hun families. Op zondag 21 september worden kerken overal ter wereld uitgenodigd om een liturgie te gebruiken die ontwikkeld is door Palestijnse christenen. *https://pief.oikoumene.org/en/world-week-for-peace*

11 oktober Groene Kerkendag

Op zaterdag 11 oktober wordt in de Opstandingskerk in Houten de jaarlijkse Groene Kerkendag georganiseerd door Kerk in Actie en TEAR. Een dag in het kader van ecologische en sociale gerechtigheid, vol ideeën en inspiratie om in je kerk, gemeente of parochie met duurzaamheid aan de slag te gaan. Leiding: Martine Vonk, bijdragen van ds. Mirjam Kollenstaart-Muis en mgr. De Korte, bisschop van Groningen en Leeuwarden.
's Middags workshops over duurzame energie, biodiversiteit, spiritualiteit en het behoud van de

schepping, jongeren en duurzaamheid, tuinen en bloemen, duidelijk en aantrekkelijk communiceren.

19 oktober
Micha Zondag

Op 19 oktober staan duizenden kerken wereldwijd stil bij gerechtigheid. Dit jaar staat de Micha Zondag in het teken van de schepping in de volle breedte van mens, dier en natuur met het thema 'Heel de schepping', geïnspireerd door Jesaja 42: 5-8. Het Micha Zondagpakket met vier preekschetsen, liederen, gebeden, kinder- en tienerprogramma's is gratis te downloaden via *www.michazondag.nl*

14 november
NZR-vergadering met Jooseop Keum (WCC)

De grondlijnen van de huidige oecumenische zendingstheologie staan verwoord in *Together Towards Life*, de meest recente zendingsverklaring van de Wereldraad van Kerken. Deze verklaring stelt de woorden 'leven', 'geest' en 'marge' centraal. Waarom werden juist deze woorden gekozen? Wat betekent dat voor missionair werk? Daarover spreekt de Koreaanse theoloog dr. Jooseop Keum tijdens de raadsvergadering van de NZR op vrijdag 14 november 2014. Keum is secretaris van de Commission on World Mission and Evangelism (CWME) van de Wereldraad van Kerken.

21 november
Member Care toerustingsdag geestelijke begeleiding

Missionair werkers begeleiden en steunen anderen op hun geestelijke weg. Zelf hebben zij echter ook geestelijke begeleiding nodig. Hoe kunnen zendingsorganisaties de geestelijke begeleiding van hun werkers vorm geven? Uit welke bronnen kunnen zij putten? Welke valkuilen zijn er? Hierover gaat de jaarlijkse toerustingsdag van Member Care Nederland. Plenaire leiding: Mags Duggan (UK), docent geestelijke vorming aan de masteropleiding in member care aan het Redcliffe College te Gloucester. Vrijdag 21 november in De Brug te Amersfoort, 10.00 tot 16.00 uur. *www.membercare.nl*

TussenRuimte 2014 | 4
Bijbel en zending

De Bijbel is een levend woord. Het helpt mensen om de stem van God te verstaan en om de weg van het geloof te gaan. Juist in missionaire contexten is voelbaar hoe de ontmoeting met de Schrift mensen verandert.

Ook de Bijbel zelf is in beweging: de teksten worden vertaald en krijgen in de vertaling nieuwe nuances, nieuwe emoties, een nieuw appèl. Bijbels worden verspreid en de wijze waarop dat gebeurt zegt veel over de boodschap: iemand die een gesmokkelde pagina in het geheim toegestopt krijgt, zal deze anders lezen dan iemand die op de computer naar de site van het Bijbelgenootschap klikt. Ten slotte wordt de Bijbel ook uitgelegd, relevant gemaakt voor een groep mensen in een bepaalde situatie. Kortom: in zending gebeurt van alles met de Bijbel.

Over dat dynamische proces gaat het in het komende nummer van *TussenRuimte*. Het werk van bijbelgenootschappen en bijbelvertalers komt aan de orde. Maar ook stellen we de vraag hoe de Bijbel vandaag kinderen, jongeren en volwassenen raakt.

Bijbelverspreiding in China